

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra psychologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Možnosti výběru a rozvoje nadaných dětí na 1. stupni ZŠ
Options of Selection and Development of Gifted Children at Primary School

Kateřina Slavíková

Vedoucí práce: PhDr. Radka High, Ph.D.
Studijní program: Učitelství pro střední školy
Studijní obor: Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro ZŠ a SŠ
speciální pedagogika – výchova ke zdraví

Odevzdáním této diplomové práce na téma Možnosti výběru a rozvoje nadaných dětí na 1. stupni ZŠ potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 3. května 2020

Ráda bych poděkovala PhDr. Radce High, Ph.D. za odborné vedení, rady a připomínky, které mi byly nápomocné při psaní diplomové práce.

ABSTRAKT

Diplomová práce Možnosti výběru a rozvoje nadaných dětí na 1. stupni ZŠ je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část obsahuje zpracované informace o nadání vycházející z odborné literatury. Pozornost jsem věnovala představení definic nadání podle různých autorů, ale upřednostnila jsem ty definice, které nadání chápou jako důvod pro speciální vzdělávání. Dále v ní jsou zahrnuty kapitoly týkající se základních druhů nadání, možných specifických projevů nadaných dětí a možností rozvoje nadaných dětí během vzdělávacího procesu na 1. stupni základní školy. Praktická část diplomové práce je tvořena empirickým materiálem, kterým nejprve popisuji možnosti vzdělávání a rozvoje nadaných dětí na Základní škole V Rybníčkách. Následně jsem se věnovala analýze získaného empirického materiálu, který jsem získala ze svého praktického pedagogického působení na dané základní škole. Do praktické části práce jsem také začlenila kapitolu, ve které jsem představila tipy na aktivity, které se nám v praxi osvědčily jako vhodné pro rozvoj potenciálu nadaných dětí během i mimo vyučování. V závěru práce spatřuji naši činnost jako podnětnou ale ne zcela ideální.

KLÍČOVÁ SLOVA

nadání, nadané děti, vzdělávání nadaných dětí, rozvoj nadání, možnosti edukace nadaných

ABSTRACT

The diploma thesis Options of Selection and Development of Gifted Children at Primary School is divided into theoretical and practical part. The theoretical part contains processed information about giftedness based on professional literature. I paid attention to introduction of definitions of giftedness according to various authors, but I preferred those definitions that giftedness are understood as a reason for special education. It also includes chapters on the basic types of giftedness, possibly specific manifestations of gifted children and options of developing gifted children at primary school. The practical part of the diploma thesis consists of empirical material that at first describes the options of education and development of gifted children at Primary school V Rybníčkách. Subsequently I devoted myself to the analysis of the acquired empirical material that I get for my practical pedagogical work at the primary school. In the practical part of the thesis I also included a chapter where I presented tips for activities that proved to be suitable in practice for the development of the potential of gifted children during classes and in leisure time activities. At the end of the diploma thesis I see our activities as stimulating but not entirely ideal.

KEYWORDS

giftedness, gifted children, education of gifted children, development of gifted children, options of education gifted children

Obsah

Úvod	7
1 Co to je nadání	8
1.1 Charakteristika nadání	8
1.2 Legislativní úprava	11
1.3 Nadání a talent	11
1.4 Druhy nadání.....	12
1.5 Organizace zabývající se nadanými dětmi.....	13
2 Nadané děti na základní škole	15
2.1 Vyhledávání a diagnostika nadaných dětí	15
2.2 Identifikační proces a strategie	15
2.3 Charakteristiky nadaných dětí	17
2.4 Formy projevů nadaných dětí	19
2.5 Možné problémy nadaných dětí.....	20
2.6 Specifické skupiny nadaných dětí.....	22
3 Typy nadání	26
3.1 Jazykové nadání	26
3.2 Matematické nadání	28
3.3 Přírodovědné nadání	29
4 Možnosti rozvoje nadaných dětí na ZŠ	31
4.1 Individuálně vzdělávací plán	31
4.2 Úprava obsahu výuky	32
4.3 Změny ve vzdělávacím procesu.....	33
5 Možnosti identifikace a vzdělávání nadaných žáků ve výzkumech	38
1 Východiska empirické části.....	41

2	Identifikace nadaných dětí na ZŠ V Rybníčkách	43
2.1	Identifikace nadání u žáků prvního ročníku	43
2.2	Identifikace nadání v dalších ročnících vzdělávání	46
3	Metody práce s nadanými dětmi na ZŠ V Rybníčkách	48
3.1	Metody práce s integrovanými nadanými dětmi.....	48
3.2	Formy práce s integrovanými nadanými dětmi	49
3.3	Volnočasové kroužky pro nadané děti.....	50
3.4	Tipy na rozvíjející aktivity.....	59
4	Kazuistiky nadaných dětí s doporučením ze ŠPZ	62
4.1	Kazuistika č. 1.....	62
4.2	Kazuistika č. 2.....	64
5	Diskuze	67
	Závěr.....	75
	Seznam použitých informačních zdrojů	76
	Seznam příloh	79
	Příloha 1 – Rozhovor s koordinátorkou pro nadání.....	80
	Příloha 2 – Rozhovor s učitelkou zabývající se nadanými dětmi.....	83
	Příloha 3 - Rozhovor s učitelkou, která pracuje s nadaným dítětem ve třídě.....	85
	Příloha 4 - Rozhovor s druhou učitelkou, která pracuje s nadaným dítětem ve třídě.....	87

Úvod

Problematika identifikace nadaných dětí a jejich následný rozvoj se v posledních letech stává trendem v našem školství. Během posledních let v rámci inkluze se pozornost učitelů a dalších pracovníků vzdělávacího systému zabývala spíše slabými žáky a žáky s nějakým handicapem. V současnosti, kdy se do povědomí více začínají dostávat nadané děti a apeluje se na jejich včasnou diagnostiku a rozvoj, vyvstává na povrch problematika uchopení vzdělávání těchto dětí v praxi.

I to byl jeden důvod, proč jsem si jako téma své diplomové práce zvolila Možnosti výběru a rozvoje nadaných dětí na 1. stupni ZŠ. Dalším důvodem bylo mé praktické zapojení do rozvoje nadaných dětí na prvním stupni naší základní školy, kde třetím rokem působím jako učitelka na prvním stupni.

Teoretickou částí diplomové práce bych čtenáře ráda seznámila s tím, co to nadání vůbec je a jaké typy nadání rozlišujeme. Dále jsem se v teoretické části zaměřila na proces identifikace a možnosti nadání tak, jak je popisuje mnou prostudovaná literatura, kterou jsem uvedla v seznamu použité literatury na konci práce.

Praktickou část diplomové práce jsem napsala na základě analýzy aktivit svého pedagogického působení na jedné pražské základní škole, kde působím jako učitelka na prvním stupni a vedu volnočasový kroužek, který svou prací cílí právě na rozvoj nadaných dětí.

Cílem diplomové práce Možnosti výběru a rozvoje nadaných dětí na 1. stupni ZŠ je představení metod výběru nadaných dětí, formy práce a metody rozvoje nadaných dětí na naší základní škole.

1 Co to je nadání

Nadání považujeme za osobnostní rys, který jedince předurčuje k nadstandardním výsledkům.¹ Není jednoznačně dané, do jaké míry je nadání výsledkem výchovy a vlivu prostředí, ve kterém se jedinec vyskytuje či jakou měrou je determinováno vrozenými, biologickými faktory. V psychologii diskuze o nadání bývají označovány jako „nature-nurture debaty“, přičemž slovo „nature“ zastupuje názory, že nadání je důsledek vrozených dispozic a slovo „nurture“ představuje teorie, kdy nadání je výsledkem výchovy a vlivu prostředí. To, jakým způsobem je nadání vymezeno, má dopad na vzdělávání nadaných i ostatních dětí. Některé teorie zdůrazňují potřebu speciálního vzdělávání nadaných dětí pro jejich rozvoj, jiné teorie naopak kladou důraz na stejný přístup ke vzdělávání pro všechny. V současnosti existuje mnoho definic, které se snaží nadání charakterizovat. Proto se v následující podkapitole zaměřím na pojetí nadání jednotlivými autory.²

Za nadané dítě považujeme to, které ve srovnání s vrstevníky dosahuje mimořádných výkonů v určité oblasti. Nadprůměrných výkonů lze dosahovat v intelektuální i mimointelektuální oblasti. Takto projevené nadání označujeme jako manifestované nadání, které se zpravidla projevuje u dětí staršího školního věku. U dětí předškolního věku a mladšího školního věku často nedochází k podávání nadprůměrných výkonů, ačkoliv pro ně mají potenciál. Tyto děti označujeme jako potencionálně nadané a jejich nadání označujeme jako latentní.³

1.1 Charakteristika nadání

Charakteristikou nadání se zabývala řada autorů, někteří z nich používají slova nadání a talent jako synonyma, někteří je považují za rozdílné pojmy. V oblasti pedagogických a psychologických věd, ve kterých se na nadání pohlíží jako na podmět ke speciální edukaci, jsou nejužitečnější ty definice nadání, které vyzdvihují potřebu diferencované

¹ Podle Mudrák, 2015, str. 9

² Podle Mudrák, 2015, str. 9-11

³ Podle Hříbková, 2005, str. 35

péče o nadané. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla, že níže uvedu právě ty charakteristiky nadání, které nadání chápou jako podmět ke speciální edukaci.⁴

Charakteristika nadání podle Marlanda

Za první ucelenou definicí nadání je považována takzvaná Marlandova definice, která nadaným rozumí kvalifikovaným odborníkem identifikovaného jedince s výjimečným potencionálem k vysokým výkonům v oblasti všeobecné intelektové, specificky akademické, tvořivé (produktivní), vůdčí, umělecké a psychomotorické schopnosti.⁵ Nadané děti potřebují pro svůj rozvoj diferencovaný vzdělávací program, který nebývá poskytován běžnými školami. Později došlo k úpravě definice, kdy se spojila oblast umělecké a psychomotorické schopnosti do jedné. K úpravě definice došlo ze dvou důvodů. Prvním důvodem byl fakt, že umělecký pohybový talent spadající do psychomotorické schopnosti je již obsažen v umělecké schopnosti. Druhým důvodem pro úpravu definici bylo to, že atletický talent se může rozvíjet v ostatních existujících programech. Marlandova definice nadání je velmi široká, ale nestanovuje, kdo je kvalifikovaným odborníkem schopným identifikovat nadaného jedince. V současné době si pod kvalifikovaným odborníkem schopným identifikovat nadaného jedince představujeme psychologa ve školském poradenském zařízení.⁶

Charakteristika nadání podle Clarkové

„Clarková považuje nadání ve své podstatě za biologický pojem, který označuje vysokou úroveň inteligence a indikuje předčasný a akcelerovaný vývoj funkcí mozku, zahrnuje smyly, emoce, poznávání a intuici.“⁷ Zrychlený a rozvinutý vývoj funkcí mozku se může projevit v oblastech poznávání, kreativity, akademické oblasti, vůdcovství i ve vizuálním či reprodukčním umění. Nadání jedinci v těchto oblastech mají nadstandardní výkon nebo dispozice k výkonu na vysoké úrovni. Ke svému rozvoji však potřebují péči, která na školách běžně poskytovaná není. V porovnání s Marlandovou definicí nadání se charakteristika nadání Clarkové v mnohém podobá. Na rozdíl od Marlanda Clarková

⁴ Podle Jurášková, 2006, str. 16-17

⁵ Podle Jurášková, 2006, str. 14

⁶ Podle Jurášková, 2006, str. 14

⁷ Jurášková, 2006, str. 15

pracuje s biologickou podstatou nadání, jakou je předčasný a zrychlený vývoj mozku nadaného jedince.⁸

Charakteristika nadání podle Kingové

Kingová a kolektiv ve své definici nadání také vychází ze všeobecné intelektové úrovně, kdy podle nich nadaný jedinec má neobvykle rozvinutý stupeň všeobecné intelektové schopnosti.⁹ Její charakteristika nadání se stala oficiální definicí nadání Ministerstva školství v Ontariu. Za nadané Kingová považuje ty jedince, kteří mají nadprůměrné výkony v kognitivní a intelektové oblasti. Nadaný tak potřebuje speciální edukaci nad úroveň, kterou běžně poskytují školské programy.¹⁰

Charakteristika nadání podle Morelockové

Odlišně od zmíněných definic se k charakteristice nadání staví Morelocková. Do svého chápání nadání zahrнула i vnitřní svět nadaného jedince, který si vytváří v důsledku nadprůměrného vývoje. Nadaný jedinec prochází asynchronním vývojem. Jeho vlivem dochází k předčasnému a intenzivnímu rozvinutí kognitivní schopnosti, a tak u jedince dochází k vytváření vnitřní zkušenosti a vědomí odlišného od normy. Kromě diferencované edukace ve škole zdůrazňuje i potřebu speciální rodičovské péče a poradenského přístupu s cílem co nejlepšího rozvoje.¹¹

Charakteristika nadání podle Renzulli a Reisové

Renzulli a Reisová definovali nadání jako výsledek interakce třech základních vlastností, jako jsou nadprůměrná všeobecná či specifická schopnost, vysoká úroveň motivace a kreativity. Nadaní jedinci své nadání projevují v hodnotné oblasti lidské činnosti. Ke svému rozvoji nadání potřebují širokou škálu možností a služeb, které běžné školské programy neposkytují.¹²

⁸ Podle Jurášková, 2006, str. 15

⁹ Podle Jurášková, 2006, str. 15

¹⁰ Podle Jurášková, 2006, str. 15-16

¹¹ Podle Jurášková, 2006, str. 16

¹² Podle Jurášková, 2006, str. 18

1.2 Legislativní úprava

Vzdělávání nadaných dětí u nás upravuje vyhláška Ministerstva školství České republiky č. 27/2016 Sb., Vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. Nadaní žáci v našem školském systému jsou vedeni jako žáci se speciálními vzdělávacími potřebami, a proto mají nárok na úpravu školní edukace. Vyhláška v oblasti speciálních vzdělávacích potřeb rozlišuje žáka nadaného a mimořádně nadaného.

Nadaným žákem vyhláška rozumí žáka, „... který při adekvátní podpoře vykazuje ve srovnání s vrstevníky vysokou úroveň v jedné či více oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech.“¹³

Za mimořádně nadaného žáka je vyhláškou považován žák, „... jehož rozložení schopností dosahuje mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činností nebo v jednotlivých oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých sociálních dovednostech.“¹⁴

1.3 Nadání a talent

Vzhledem k tomu, že existuje mnoho definic charakterizující nadání, je nesnadné vymezit základní pojmy. Nadání a talent jsou pojmy, které se vztahují ke schopnostem jedince a poukazují na jejich nadprůměrný stupeň vývoje. Na základě definice autoři používají pojmy talent a nadání jako synonyma nebo je od sebe odlišují.¹⁵

Pojmy nadání a talent se zabýval Musil ve své analýze v roce 1982. Z jeho analýzy vyplývá, že pojmy se z hlediska kvalitativního i kvantitativního dají chápat rozdílně, přičemž z kvantitativního hlediska je pojem talent chápán jako vysoký stupeň nadání. Kvalitativní rozdíly v chápání pojmů spočívají v hledisku geneticky-vývojovém, obsahovém a ve stupni všeobecnosti. Na základě geneticky-vývojového hlediska termín nadání označuje vrozené dispozice a pojem talent výsledky vývojové interakce

¹³ Vyhláška č. 27/2016 Sb. §27

¹⁴ Vyhláška č. 27/2016 Sb., §27

¹⁵ Podle Hříbková, 2005, str. 30

s prostředím. Z hlediska obsahového se pojem nadání používá ve vztahu k přírodním vědám, zatímco talent k humanitním oborům. Podle stupně všeobecnosti nadání označuje všeobecnější předpoklady, které označujeme jako všeobecnou inteligenci, kdežto talent představuje úzce vymezenou schopnost.¹⁶

Podle Eysencka a Barretta lze pojem nadání definovat třemi způsoby. Pojem nadání tak můžeme chápat jako synonymum k vysokému IQ, nebo ho můžeme vztáhnout ke kreativitě či k vysokému stupni rozvoje speciálních schopností.¹⁷

Protože v našem školském systému se pracuje s pojmy nadaný žák či mimořádně nadaný žák, budu v této diplomové práci používat pojmy talent a nadání jako synonyma.

1.4 Druhy nadání

Protože máme několik definic nadání, tak existuje i několik druhů dělení nadání. Obecně se dá říct, že kolik existuje definic, tolik existuje dělení. Nadání můžeme dělit podle horizontální a vertikální klasifikace, tak podle oblastí, ve kterých nadání jedinci dosahují vysokých výkonů. Na základě horizontální klasifikace nadání členíme podle druhů činnosti, ve kterých nadaný jedinec vykazuje nadprůměrné výkony. Jde tak o nadání hudební, výtvarné, jazykové, matematické, sportovní apod. Při vertikálním dělení mluvíme o nadání aktuálním a potencionálním, tedy nadání členíme podle stupně aktualizace. K tomu,

aby došlo k projevu potencionální nadání je potřeba aktivní působení sociálních podmínek, aktivita osobnosti a učení, které vede ke zdokonalování schopností.¹⁸

Pokud budeme vycházet z uvedených definic, které jsou široké a kladou důraz na potřebu diferencovaného vzdělávání nadaných žáků, lze nadání dělit podle druhu na intelektové, akademické, tvořivé, vůdčí a umělecké. Při podrobnějším členění rozlišujeme i nadání atletické, sportovní, pro některou oblast sportu a praktické v určité manuální oblasti. Nadání se nemusí projevovat pouze v jedné oblasti, proto rozlišujeme i nadání kombinované a vícenásobné.¹⁹

¹⁶ Podle Hříbková, 2005, str. 31

¹⁷ Podle Hříbková, 2005, str. 32

¹⁸ Podle Hříbková, 2005, str. 38-40

¹⁹ Podle Jurášková, 2006, str. 21-22

1.5 Organizace zabývající se nadanými dětmi

V České republice existuje několik organizací, které svou činností směřují na nadané, talentované či zvědavé děti, dospívající i dospělé. Některé organizace jsou podporovány Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, Evropskou unií, jiné jsou fungují na základě neziskových společností a jsou závislé na dárcích. Působení organizací může být celorepublikové (i s přesahem do zahraničí) nebo pouze v dané lokalitě. K bližšímu představení jsem vybrala pár organizace, které mi přijdou nejznámější. Zmiňovaná centra krom uvedených aktivit pro talentované, nadané či zvědavé děti nabízejí i metodickou, organizační podporu a další vzdělávání pro pedagogické pracovníky i rodiče.

Mensa České republiky

Mensa České republiky je součástí mezinárodní společenské organizace Mensa International, která vznikla v roce 1946 v Oxfordu. Mensa ČR je nevýdělečná a apolitická organizace sdružující nadprůměrně inteligentní lidi mezi horníma dvěma procenty populace (jejich IQ je nad 130) bez rozdílu rasy, vyznání a věku. Česká pobočka Mensy má více než čtyři tisíce členů. Posláním Mensy ČR je intelektuální stimulace členů i veřejnosti prostřednictvím zájmových skupin, místních i celostátních setkání, přednášek a exkurzí. Dále organizace vydává svůj časopis a v Praze zřizuje vlastní gymnázium pro nadané děti. Pro podporu rozvoje nadaných dětí realizuje soutěž Logická olympiáda a projekt Mensa NTC pro školy, zřizuje kluby nadaných dětí a nabízí pro veřejnost testování IQ. V současnosti je v rámci projektu Škola spolupracující s Mensou ČR zapojeno 80 škol (základní školy, gymnázia) rozmístěných po celém území České republiky.²⁰

Centrum nadání

Centrum nadání je obecně prospěšnou společností, kterou tvoří sdružení skupiny odborníků, jako jsou pedagogové, psychologové a další odborní pracovníci, věnující se péči o mimořádně nadané děti. Centrum poskytuje služby, programy a informace dětem a lidem s rozumovým nadáním a podporu intelektově prospěšným aktivitám pro širší

²⁰ Podle <https://deti.mensa.cz/index.php>

veřejnost. Centrum nadání se realizuje ve vzdělávacích a odborných aktivitách, fundraisingu, volnočasových a pobytových aktivitách.²¹

Centrum pro talentovanou mládež

Centrum pro talentovanou mládež je neziskovou organizací, která vznikla na podporu dětí a studentů, kteří potřebují individuální a flexibilní přístup ke vzdělávání. V rámci svých činností Centrum nabízí online učící program pro žáky druhého stupně ZŠ a víceletých gymnázií, který respektuje jejich vlastní učební tempo a chuť vzdělávat se v oboru, který je pro ně zajímavý. Mezi služby Centra patří programy a kurzy pro talentované děti a jejich rodiče a objevitelské soboty, které jsou semestrálním programem pro nadané a zvědavé žáky.²²

Talent centrum Národního institutu pro další vzdělávání MŠMT

Talent centrum Národního institutu pro další vzdělávání MŠMT známé jako Talnet, je projekt pro zvědavou a nadanou mládež, který funguje pod hlavičkou Národního institutu pro další vzdělávání MŠMT a spolupracuje s odborníky z výzkumných, vzdělávacích, odborných pracovišť a škol z České republiky i ze zahraničí. Pro nadané jedince Talnet nabízí vzdělávací, badatelské a komunikační aktivity z různých přírodovědeckých oborů a technických disciplín. Talnet se realizuje především v online kurzech (T-kurzy), práci na vlastních projektech, exkurzích na odborná pracoviště s online přípravou (T-exkurze), projektových badatelských aktivitách (T-expedice) a v aktivitách pro jednotlivce i týmy.²³

²¹ Podle <http://www.centrumnadani.cz/centrum-nadani/o-nas.html>

²² Podle <https://www.ctm-academy.cz/o-nas>

²³ Podle <http://www.talnet.cz/o-talnetu;jsessionid=B8548DACD824F6A58CB707D8EBB0C3C6>

2 Nadané děti na základní škole

2.1 Vyhledávání a diagnostika nadaných dětí

Nadané děti na základních školách vyhledáváme pro určitou konkrétní edukační nabídku tak, aby jim byl umožněn a podpořen maximální rozvoj. V procesu vyhledávání nadaných žáků rozlišujeme dva klíčové pojmy – identifikace a výběr. Ve školní praxi se setkáváme s výběrem nadaných dětí a jeho varianty např. přijímací řízení. S plošnou identifikací nadaných žáků se v našem školním ani poradenském prostředí nesetkáváme, protože není vytvořen jednotný systém procesu, a tak bývá její smysl nepochopen a odmítán.²⁴

Identifikace nadaných žáků představuje proces vyhledávání dětí, které svými předpoklady, chováním splňují kritéria zařazení do speciální edukační nabídky určené pro nadané děti. V procesu identifikace je pozornost zaměřována především na latentní talenty. Hlavním účelem tohoto procesu je vyhledání skrytých a silných stránek dětí.²⁵

Aby došlo k naplnění smyslu identifikace, bylo by potřeba, aby byl vytvořen systém a identifikační přístup, který by pracoval se všemi žáky. U nás k plošné identifikaci nadaných dětí institucionálně nedochází. Ve světě je identifikace latentních talentů čím dál tím více podporována a realizována. Naše nadané děti bývají diagnostikovány až na individuální žádost rodičů za doporučení učitele.²⁶

Výběr nadaných dětí je proces, který nadání posuzuje na základě podávaných výkonů v daných oblastech. Děti podávající mimořádné výkony jsou zařazovány do speciálních edukačních nabídek pro nadané žáky. Výběr nadaných žáků je zaměřen převážně na starší děti s manifestovaným – demonstrováním nadáním.²⁷

2.2 Identifikační proces a strategie

Před samotným identifikačním procesem a vytvoření strategie je důležité, abychom si zvolili koncepci nadání, kterou preferujeme a ze které budeme vycházet. Nejnáročnější

²⁴ Podle Hříbková, 2005, str. 80-81

²⁵ Podle Hříbková, 2005, str. 80

²⁶ Podle Hříbková, 2005, str. 80

²⁷ Podle Hříbková, 2005, str. 81

částí identifikačního procesu bývá zpravidla sestavení identifikační strategie. Záleží také na výběru koncepce nadání, protože pokud se ve svém identifikačním procesu a strategii budeme opírat o koncepcí nadání zaměřen na schopnosti, tak budeme mít tvorbu identifikační strategie jednodušší, protože již existují metody zajišťující úroveň rozvoje obecných a některých specifických schopností. Podobně je tomu i v případě rozumových schopností, kdy navíc máme k dispozici i individuální a skupinové metody zjišťující jejich úroveň. Obtíže však nastávají v případě, kdy chceme při identifikaci vycházet z komplexnějších koncepcí nadání. V takovém případě dochází k větší časové náročnosti a rozšíření identifikačního prostoru o další metody směřující do biografie, sociálního prostředí a zkoumané oblasti.²⁸

Proces identifikace je obvykle složen ze tří stupňů – nominace, screening, výsledky. Prvním stupněm je nominačním stupněm, kdy dítě za nadané považují rodiče, učitelé, vrstevníci dítěte a na základě jejich přesvědčení je dítě přihlášeno do druhého stupně procesu identifikace nadání. Druhým stupněm je screening, kdy se pracuje s informacemi o přihlášených jedincích, které se získávají pomocí dotazníků či využití pozorování dítěte ve standardizovaných situacích. Třetím stupněm procesu identifikace je založen na individuálním přístupu, kdy pracujeme s individuálními metodami (rozhovor, analýza produktů, individuální testy inteligence), které jsou individuálně administrovány. Zpravidla všechny tři uvedené stupně procesu identifikace nadaných dětí následují v časové posloupnosti.²⁹

Při **závěrečném hodnocení výsledků** a rozhodování o zařazení do edukační nabídky pro nadané žáky se může použít exkluzivní i inkluzivní přístup. Exkluzivní přístup vyhodnocení je založen na dosažení či překonání předem stanovených limitů pro přijetí v každé předložené metodě. Inkluzivní přístup se využívá především k vyhodnocení procesu pro edukační nabídky, jejímž cílem je rozšíření a obohacení znalostí, vědomostí a prožitků. Inkluzivní přístup vyhodnocení není předem stanovené limity jednotlivých metod, ale má stanovená pásma, ve kterých by se výsledky měly pohybovat. Tento přístup

²⁸ Podle Hříbková, 2005, str. 81-82

²⁹ Podle Hříbková, 2005, str. 82

dává dětem větší šance pro přijetí, protože nemusí podat vynikající výkony ve všech použitých metodách.³⁰

Kvalitu identifikační strategie můžeme posuzovat ze dvou pohledů – podle míry efektivity nebo podle ekonomičnosti. Efektivitu identifikační strategie vyjadřujeme v procentech počtu identifikovaných nadaných ze všech zúčastněných. Ekonomičnost identifikační strategie představuje poměr mezi celkovým počtem zúčastněných a počtem identifikovaných jako nadané děti.³¹

2.3 Charakteristiky nadaných dětí

Osobnostní rysy talentovaných dětí zkoumala již řada vědců zabývajících se touto problematikou. Dříve se věřilo, že talent lze odhalit právě podle osobnostních charakteristik. Přímá souvislost mezi nadáním a určitými osobnostními rysy nebyla prokázána, ale přesto je pro pedagogické a poradenské účely výhodná jejich charakteristika. Existuje mnoho seznamů charakteristik osobnostních rysů nadaných dětí, jednou z nich je rozdělení do tří základních okruhů – kognitivní charakteristiky, afektivní charakteristiky a psychomotorika. Nadané děti nemusí splňovat všechny uvedené charakteristiky.³²

Kognitivní charakteristiky

Nadané děti zpravidla mají bohatou slovní zásobu, která se velmi rychle rozšiřuje. Můžeme ji pozorovat již od raného dětství. Na jejíž základě jsou nadané děti schopny tvořit složitější větné konstrukce, vhodně používat cizí slova. Aktivně rozvinutá slovní zásoba u mladších dětí může s sebou nést problémy v komunikaci s vrstevníky, protože pro ně může být komunikace nesrozumitelná. Rozvinutá slovní zásoba může být i pouze pasivního charakteru, a to má za následek to, že nadání může zůstat dlouho neobjeveno. Mezi další rysy, které u nadaných dětí můžeme spatřovat, patří schopnost abstrakce a generalizace, kdy jsou nadané děti schopni bez větších problémů vyvozovat pravidla zevšeobecňovat

³⁰ Podle Hříbková, 2005, str. 82-83

³¹ Podle Hříbková, 2005, str. 83

³² Podle Machů, 2010, str. 31

a spojovat zdánlivě nesouvisející vědo do smysluplných celků. K tomu jim pomáhá rozvinutá kreativita. V případě rozvinutých metakognitivních schopností jsou nadané děti značně uvědomělí ve svých strategiích řešení problémů a učení. Jsou tak schopny plánovat, monitorovat a hodnotit svoje myšlení, ke kterému využívají vyspělejší a hlubší styly učení, které většina dětí používá až v pozdějším věku. U nadaných jedinců můžeme také pozorovat větší zájem o čtení, psaní a počítání, co souvisí s rozvinutou slovní zásobou. Dříve se schopnost brzkého čtení byla jedním ze znaků výjimečného rozumového nadání, ale v současnosti se klade větší důraz na rozlišení, zda se dítě naučilo číst na základě svého zájmu či je to výsledek práce ambiciózních rodičů. Mezi další osobnosti rysy nadaných dětí patří preference intelektuálních zájmů. Tento rys můžeme spatřovat i ve výběru hraček, knih a her, které si dítě ke svému spontánnímu trávení volného času vybere. Nadané děti rády třídí a generalizují informace, především o neobvyklých zvířatech (dinosauři, exotická zvířata), přírodě (vesmír, lidské tělo, přírodní zákonitosti), dopravních prostředcích (vlak, loď) a historii (válečné strategie). V těchto případech jsou nadané děti schopny se tak ponořit do tématu, že nevnímají ostatní věci kolem sebe. Přílišná koncentrace pozornosti může mít za následek poruchy spánku. Mezi další kognitivní charakteristiky nadaných dětí patří schopnost kritického myšlení, flexibilita a originalita myšlení, smysl pro humor, vynikající paměť a hluboké znalosti v pro ně zajímavých oborech. Pracovní tempo nadaných dětí závisí na použité učební aktivitě. V případě aplikací znalostí jsou nadané děti velmi rychlé, ale při použití aktivizujících metod pracují výrazně pomaleji.³³

Afektivní charakteristiky

Mezi osobnostní rysy nadaných dětí patří i denní snění, které není únikového charakteru, ale považujeme ho spíše za konstruktivní. Nadané dítě je tak schopno ponořit se více do problému a zároveň mu neuniká nic z okolního dění. Mezi další afektivní charakteristiky nadaných dětí patří silnější vnitřní motivace než motivace vnější. Již od raného dětství nadané děti touží po nových informacích, mají rozmanité zájmy a nejsou lehce unavitelný duševní činností. Nadané děti bývají neobyčejně živé a aktivní. Často mají potřebu něco nového poznávat a objevovat. V pro ně zajímavých situacích

³³ Podle Machů, 2010, str. 31-33

pracují s velkým nasazením a zaujetím. Při volbě obtížnosti zadaných úkolů zpravidla volí ty složitější úlohy, ale když nemají na výběr a zadání se jim zdá jednoduché, tak se příliš neangažují. Nadané děti intenzivněji vnímají věci a jevy, které pro ostatní nejsou příliš podstatné či je přehlížejí.³⁴

Psychomotorika

Ačkoliv nadané děti vynikají v kognitivních i afektivních charakteristikách osobnosti, tak s jemnou motorikou často mají potíže. Jejich písmo sice má rysy intelektové vyspělosti, ale působí neúhledně. I přesto nadané děti rádi píší, proto často mají možnost psát verzálkami nebo na počítači, tabletu. Zpravidla nadané děti dávají přednost intelektuálním činnostem před pohybovými aktivitami, ale jiné nadané děti naopak mohou být hyperaktivní s potřebou častého pohybu.³⁵

2.4 Formy projevů nadaných dětí

Ve výchovně-vzdělávacím procesu ve školním prostředí se pedagogičtí pracovníci, zejména učitelé, setkávají s nadanými dětmi, které se na základě projevů chování mohou dělit do různých skupin. Rozeznáváme tak různé typy projevů chování nadaných dětí a na jejich základě můžeme nadané dělit do několika podskupin, jako je úspěšný nadaný, náročný nadaný jedinec, dítě s utajeným nadáním, takzvaný nadaný odpadlík, výjimečně nadaný jedinec, samostatný nadaný jedinec a vysoce tvořivé dítě.³⁶

Úspěšně nadaným dítětem označujeme konformního jedince, který se podřizuje svému okolí a jeho schopnosti se navenek projevují a všeobecně je dospělými i vrstevníky brát jako nadprůměrný. Úspěšně nadaný jedinec dosahuje výborných studijních výsledků a navenek nevykazuje žádné známky výraznějších problémů. Zatímco dítě náročně nadané je velice sebevědomí a tvrdohlavý. Výuka náročně nadaného jedince v běžné formě je pro něj nudná, nezajímavá. Ve školním prostředí se projevuje jako nevyrovnaný, protože běžná výuka neuspokojuje jeho základní vzdělávací potřeby. Takový žák často výuku ruší vykřikováním správných odpovědí a vyžaduje zvýšenou pozornost učitele, který si často

³⁴ Podle Machů, 2010, str. 33

³⁵ Podle Machů, 2010, str. 33

³⁶ Podle Machů, 2010, str. 34

pro takového jedince připravuje speciální úkoly. Úspěšně nadaný jedinec má problémy s respektováním autorit, a proto bývá často neoblíben. Je to protiklad utajeně nadaného dítěte, které je plaché, tiché či nesmělé. Utajeně nadané dítě se přizpůsobuje svému okolí a tím maskuje své skutečné vlohy, protože nechce vyčnívat ze skupiny. Sebevědomí takového žáka je velmi nízké, a tak se stává, že jeho nadání často zůstává neodhaleno. O takzvaném nadaném odpadlíkovi můžeme říct, že v běžném školním prostředí trpí, protože dochází k nepochopení jeho talentu ze strany učitelů i vrstevníků. Velmi často své názory dává prudce najevo nebo rezignuje. Ve skupině nespolupracuje, nevypracovává domácí úkoly a spokojí se s horšími známky. Dospělými bývá vnímán jako nebezpečný rebel. Nadané dítě, které řadíme do skupiny dvakrát výjimečně nadaný jedinec (twice exceptional) často podléhá specifickým poruchám učení, tělesnému handicapu či trpí emocionálními problémy. Takové dítě je často frustrované až bezmocné, má nízké sebevědomí. Jeho okolí se většinou soustředí na jeho handicap a jeho nadání se posouvá až ke konci jeho charakteristiky. Samostatně nadaným jedincem označujeme autonomní nadané dítě, které nevyhledává pomoc okolí. Takový jedinec má dobré sebehodnocení, realisticky přijímá své pozitiva i nedostatky, ze školy se snaží získat maximum a často svůj zájem směřuje i k mimoškolním aktivitám. Dítě, o kterém hovoříme jako o vysoce tvořivém se často věnuje vymýšlení něčeho nového a experimentování. Obtížně se přizpůsobuje školnímu systému. Často opravuje dospělé, chce měnit školní pravidla a hůř se ovládá, proto jeho chování bývá konfliktní. Vysoce tvořivé dítě často selhává v klasických didaktických, výkonových i inteligenčních testech, protože v zadání hledá hlubší souvislosti a nechce se omezovat pouze na jedno správné řešení.³⁷

2.5 Možné problémy nadaných dětí

Nadané děti nemusí vykazovat žádné problematické chování. Jedná se pouze o možné problémy, které nadané mohou postihnout. Často jsou takové projevy chování jsou okolím považovány za problematické, i přesto že se jedná o jednu z charakteristik nadaného dítěte,

³⁷ Podle Machů, 2010, str. 34-35

kteřá je klíčová v průběhu rozvoje nadaných dětí. Každá z charakteristik nadaných dětí s sebou může nést typické projevy chování, které je vnímáno jako problematické.³⁸

Nadané děti s charakteristikou pro rychlý a kvalitní proces učení bývají často netrpěliví, nechtějí čekat, až ostatní ze skupiny úkol dokončí. Obecně nemají rádi pomalé tempo práce, neradi procvičují učivo. Schopnost abstrakce, kritického myšlení a nacházení nového vztahu mezi jevy s sebou nese odmítání určované práce a příkazů, polemizování s učitelem, vystupování proti vyučovacím procedurám a vyžadování zdůvodnění. Nadané děti s rozvinutou kreativitou většinou neuznávají drill a práci podle předem stanovených pravidel, zaběhlé návyky, a proto protestují proti rutinní a předvídatelné aktivitě. Kreativní děti si komplikují zadání úloh, protože se jim zdají příliš jednoduché. Vyspělé myšlení se pojí s upřednostňováním komunikace nadaného dítě se staršími dětmi a dospělými. To může být zapříčiněno i rozvinutým slovníkem a schopností dobrého vyjadřování. Hluboké znalost s sebou přináší nudu v běžné výuce, proto dochází k vyrušování, nevypracovávání domácích úkolů a nepsaní si zápisů z hodin. Nadané děti, které mají velké množství energie a jsou vytrvalí často trpí hyperaktivitou a neochotou přerušit započatou aktivitu. Zvědavost s sebou nese potřebu nových informací a nových zajímavých činností. Vyšší citlivost má za důsledek, že si nadané děti berou dost osobně i dobře míněné rady. To, že často nadaným dětem je jedno, jaké mají známky ve škole je zapříčiněno vnitřní motivací a zaměřeností na cíl, kdy takové děti mají vzdálenější cíle, než jsou cíle školních hodin. Nadané děti jsou často perfekcionisty, proto netolerují chyby a nedostatky svoje ani u druhých.³⁹

Problematické vystupování nadaných dětí může mít vnitřní i vnější příčiny. Vnější příčiny vycházejí z toho, jak okolí reaguje na specifčnost nadaného, zatímco vnitřní příčiny se pojí s vlastní osobností dítěte. Odborníci, kteří se zabývají nadanými dětmi, se většinou shodují, že rodina má klíčový vliv na rozvoj dítěte, tedy i na vznik jeho problematického vystupování.⁴⁰

³⁸ Podle Machů, 2010, str. 35

³⁹ Podle Machů, 2010, str. 35-36

⁴⁰ Podle Machů, 2010, str. 38

2.6 Specifické skupiny nadaných dětí

Nadané děti můžeme rozdělit do několika podskupin. Jednu takovou podskupinu tvoří nadaní jedince, kteří častěji trpí nejrůznějšími problematickými projevy chování, a proto potřebují význačně jiný výchovně-vzdělávací přístup a zvýšenou pozornost pedagoga. Do dalších podskupin nadané děti můžeme rozdělit z hlediska genderu, socioekonomické situace v rodině či kulturního prostředí.⁴¹

Nadané dívky

První výzkumy týkající se nadaných dětí hovořily v porovnání s nadanými chlapci o nadaných dívkách pouze pozitivně, ale později se ukázalo, že mezi nadanými chlapci a dívkami jsou značné odlišnosti. Ve školním věku jsou nadané dívky velmi podobné nadaným chlapcům v oblastech zájmů, činnostech a aspiracích. V období školního věku rády vyhledávají dobrodružné aktivity v přírodě. Ale v adolescentním věku dochází ke zlomu a v jeho důsledku se mění postoje, aspirace i výkony nadaných dívek. Může to být zapříčiněno vlivem postojů společnosti k ženské roli v životě a ve společnosti a následným konfliktem mezi těmito postoji a postoji adolescentní nadané dívky. Svou roli v tom může hrát i nízká sebedůvěra, kdy se často setkáváme s tím, že matematicky nadané dívky ztrácí zájem o matematiku. Pro další rozvoj nadaných dívek je důležité zvládnutí konfliktu mezi mateřskou a profesionální rolí již v době, kdy se nachází ve stádiu teoretického uvažování. Zvládnutí tohoto konfliktu souvisí se sociokulturním mikro i makro prostředím, ve kterém nadané dívky vyrůstají.⁴²

Longitudiální zkoumání nadaných žen ve věku 24-35 let, kterým se zabýval Fox a Zimmerman v roce 1985 odhalil, že nadané ženy lze rozdělit do tří skupin. První skupinu tvoří svobodné a bezdětné nadané ženy, který všechn svůj volný čas věnují své profesionální kariéře. Druhou skupinou jsou vdané nadané ženy, které jsou trvale s dětmi v domácnosti, třetí skupinu tvoří vdané ženy s dětmi, které současně dokázaly spojit svou mateřskou a profesionální kariéru.⁴³

⁴¹ Podle Machů, 2010, str. 38-46

⁴² Podle Hříbková, 2005, str. 104-106

⁴³ Podle Hříbková, 2005, str. 106

Podvýkonné nadané děti

Nadané děti spadající do syndromu podvýkonné nadání trpí rozporem mezi svými výkony a svým potencíonálem. Tento syndrom se může týkat všech dětí, nejen těch nadaných. V praxi je bohužel často označujeme špatně, kdy o nich hovoříme jako o neprospívajících, neúspěšných. Je však třeba od skupiny podvýkonných odlišit děti neproduktivní, které ve škole nepodávají téměř žádné výkony. Podvýkonnost je dána naučenými vzorci chování, které vznikají na základě různých pohnutek, které mají svůj základ v rodině, škole, kultuře, vrstevnické skupině i v osobnosti jedince. Mnohem častěji jsou tímto syndromem ohroženy děti, které pochází z nefunkčních a neúplných rodin či v rodině dochází k užívání nevhodných výchovných taktik jako je např. přehnaná ochrana dítěte, kladení neadekvátních nároků. Mezi další ovlivňující faktoru podvýkonnosti patří chování a hodnocení rodičů, sourozenci a nerespektování individuality dítěte ve vzdělávacím procesu. U dětí s podvýkonným nadáním dochází k tomu, že učivo ovládají, ale neumí ho aplikovat, prodat.⁴⁴

Dvakrát výjimečně nadané děti

Do skupiny dvakrát výjimečně nadaných dětí spadají nadané děti s nějakým handicapem, ať už je jejich omezení vrozené či získané v průběhu jejich života. Do této skupiny tak řadíme nadané děti s poruchami sluchu, zraku, s mentálním, tělesným oslabením, se sociálně-emocionálními problémy, se specifickými vývojovými poruchami učení a se sdruženými poruchami. Největší obtíže související s dvakrát výjimečně nadanými dětmi spočívají v jejich diagnostice, protože často pozornost upínáme na jejich handicap, znevýhodnění. Proto je nutné při identifikaci použít individualizované identifikační metody spojené s analýzou portfolia, nominací a užitím alternativních testových baterií. Při vzdělávání je důležité, aby se pozornost nevěnovala pouze speciálně-pedagogické kompenzaci handicapu, ale i rozvoji nadání.⁴⁵

Nadané děti se specifickými poruchami učení

Nadané děti se specifickými poruchami učení (nadané děti se SPU) se dříve řadily do skupiny dvakrát výjimečně nadaných dětí, ale v současnosti jsou stále větší tendence

⁴⁴ Podle Machů, 2010, str. 41-42

⁴⁵ Podle Machů, 2010, str. 41-42

je jako skupinu vyčlenit, protože v rámci populace nadaných dětí tvoří velkou skupinu právě děti se specifickými poruchami učení. Nejčastější zastoupení u nadaných dětí má dyslexie, dysgrafie a dysortografie. Stává se, že pedagogové se u těchto dětí zaměří na jejich specifické poruchy učení a opomíjí jejich talent. Pro předcházení vzniku možných problémů, je potřeba, aby tyto děti byly identifikovány jako žáci s SPU i nadáním a jejich kompenzace se týkala SPU i rozvoje nadání.⁴⁶

Nadané děti z odlišného kulturního prostředí

Skupina nadaných dětí z odlišného kulturního prostředí je rozmanitá, protože do ní zařazujeme nadané děti s kulturním a ekonomickým znevýhodněním. Může se stát, že těmto dětem není věnována dostatečná pozornost, a proto zůstávají neidentifikované. V zemích, které se potýkají s větší mírou imigrace, se problematika nadaných dětí z odlišného kulturního prostředí dostává do popředí. U nás je tematika této skupiny nadaných dětí v počátcích.⁴⁷

Extrémně nadané děti

Extrémně nadané děti jsou děti s velmi vysokým IQ, které mají ve specifických skupinách nadaných dětí výjimečné postavení. Tyto děti zpravidla nebývá problém identifikovat, ale často se jejich míra nadání pojí s obtížemi v sociální oblasti. Skupinu extrémně nadaných dětí můžeme dále rozčlenit do několika podskupin. Feldman a Morelocková rozlišili tři typy extrémně nadaných dětí, přičemž první podskupinu tvoří nadané děti s mimořádnou inteligencí a akcelerovaným psychickým vývojem. Jejich velmi rozvinuté kognitivní schopnosti se pojí s asynchronním vývojem, který se projevuje v sociálních vztazích

a emocionální nezralostí. Do druhé podskupiny extrémně nadaných dětí zařazují nadané děti, které před desátým rokem svého života dosahují v určité oblasti výsledky práce srovnatelné (nebo lepšími) s dospělými profesionály. Třetí podskupinou jsou nadané děti s určitým mentálním postižením a zároveň s výjimečným talentem v určité oblasti. V současnosti tyto děti řadíme do skupiny dětí s Aspergerovým syndromem.⁴⁸

⁴⁶ Podle Machů, 2010, str. 43-44

⁴⁷ Podle Machů, 2010, str. 45

⁴⁸ Podle Machů, 2010, str. 45-46

Nadané děti s ADHD

U diagnostiky nadaných dětí s ADHD se můžeme setkat se starším označením, kdy jsme o těchto dětech mluvili jako o nadaných s lehkou mozkovou dysfunkcí. Zkratka ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) označuje poruchu pozornosti s hyperaktivitou. Tento syndrom se projevuje permanentně sníženou pozorností, impulzivním chováním a hyperaktivitou. Poměrně dost projevů syndromu ADHD a nadání je stejné pro obě diagnózy, proto může docházet k chybným identifikacím.⁴⁹

⁴⁹ Podle Jurášková, 2006, str. 115

3 Typy nadání

Jak už vyplývá z toho, že máme několik charakteristik nadání a několik způsobů dělení nadání, tak existuje i mnoho typologií nadaných dětí. V průběhu vzdělávacího procesu na běžných základních školách se v souvislosti s nadanými žáky nejčastěji setkáváme s dětmi, které jsou jazykově nadané, matematicky nadané či přírodovědně nadané.

3.1 Jazykové nadání

Jazykové nadání dětí můžeme charakterizovat jako jazykovou inteligenci se schopností dobré komunikace a zacházení se slovy. Děti s jazykovým nadáním se projevují hlubokým porozuměním slovům, vyšší citlivostí pro slovníkový a metaforický (přenesený) význam slov. Takto nadané děti mají také vysoce rozvinuté dovednosti týkající se mluvené i psané řeči, jejich mluvený i psaný projev tak označujeme za velmi kultivovaný. V souvislosti s kultivovaným projevem mají výbornou znalost gramatických pravidel, která se pojí s rozvinutým citem pro jejich užití. U jazykově nadaných dětí často pozorujeme i cit pro paraverbální složku jazyka, kdy u mluveného projevu projevují cit pro melodii, intonaci, rytmus, intenzitu, akcent a pomlky. V dospělosti často nachází uplatnění v tvůrčích činnostech (spisovatelé, básníci, textaři, redaktoři, moderátoři, publicisté apod.). Charakteristiky jazykového nadání, které můžeme u jazykově nadaných dětí pozorovat již od raného dětství můžeme rozdělit do následujících oblastí.⁵⁰

Časný nástup řeči

Verbálně nadané děti velmi dobře ovládají mateřský jazyk, což souvisí s časným nástupem řeči. Uvádí se, že rodiče jazykově nadaných dětí zaznamenali jejich první slova kolem devátého měsíce života. Někteří rodiče uvádí, že první slova od svého nadaného dítěte slyšeli již v období kolem šestého měsíce. Takto časný nástup řeči není z fyziologického hlediska vhodný, proto se doporučuje, aby rodiče těchto dětí s nimi komunikovali pomocí dětské či ryzí znakové řeči (baby sign language, national sign language). Časný nástup řeči je sice jednou z charakteristik jazykového nadání, ale neznamená to, že to je podmínkou pro diagnostiku jazykového nadání. Často také můžeme u jazykově nadaných dětí

⁵⁰ Podle Havigerová, 2011, str. 86

pozorovat jejich skokový verbální vývoj, kdy některé fáze rozvoje řečových schopností přeskočí. V souvislosti s jazykově nadanými dětmi se můžeme setkat s termínem pozdní mluvčí, kdy dítě dlouho nemluvilo (až do dvou či více let) a poté najednou začalo hovořit v celých větách.⁵¹

Pokročilý slovník

U jazykově nadaných dětí se často setkáváme s obsáhlým rozsahem řeči, kdy jejich slovník označujeme jako pokročilý. Tyto děti v porovnání s vrstevníky mají větší aktivní slovní zásobu, která se projevuje používáním většího počtu slov, užíváním odlišných slovních druhů, než je pro daný věk běžné. Uvádí se, že průměrné dítě má ve věku osmnácti měsíců aktivní slovní zásobu 20-30 slov a v období dvou let 150-300 let, zatímco jazykově nadané děti hranici 100 slov překračují okolo osmnáctého měsíce života a jejich slovní zásoba se nadále geometrickou řadou rozrůstá. K prvním jednoduchým slovům, která tvoří podstatná jména, zpravidla se jedná o slova máma, táta, pes apod., následující jednoduchými slovesy, např. chtít, jít, dát, nadané děti přidávají spojky a v období tří let věku i další slovní druhy a víceslabičná slova.⁵²

Kvalita řeči

O mluveném projevu nadaných dětí hovoříme jako o velmi kultivovaném, protože správně užívají složitější větné konstrukce. Již v ranném věku jazykově nadané děti produkují víceslovné věty s mnoha slovními druhy. Uvádí se, že ve věku 2-3 let nadané dítě zvládá plnohodnotnou komunikaci s dospělými. Děti s takto rozvinutou řečovou schopností však mohou regredovat, pokud jsou v častém kontaktu s průměrnými vrstevníky, protože je začnou napodobovat.⁵³

Nadání pro druhý jazyk

U prokazatelně jazykových dětí výzkumy nepotvrdily, že mají předpoklady k výbornému ovládnutí cizího jazyka. V praxi se však ukazuje, že děti, které se snadno druhý jazyk učí, vykazují dobrou paměť, rozvinutou schopnost učit se a obecné tendence podávat dobré výkony ve škole. Uvedené charakteristiky chápeme jako předpoklady pro úspěšné

⁵¹ Podle Havigerová, 2011, str. 87-88

⁵² Podle Havigerová, 2011, str. 89

⁵³ Podle Havigerová, 2011, str. 89

zvládnutí druhého jazyka. V souvislosti s tímto děti s větším potenciálem pro naučení se dalšího jazyka (hovoříme o nich jako o jazykářích) také projevují nadprůměrné organizační a tvořivé schopnosti. V tomto ohledu jsou jazykově nadané děti dobří čtenáři a jejich zájmy jsou především z oblasti kultury.⁵⁴

3.2 Matematické nadání

V pozadí matematického nadání stojí logicko-matematická inteligence, která je pro psychology jednou z nejzajímavějších oblastí, protože koreluje s úrovní celkové inteligence. Podle teorie Jeana Piageta věnující se vývoji myšlení jsou základnou logicko-matematické inteligence zkušenosti jedince s manipulací s objekty a postupné rozrůstání

do schopnosti konkrétně o těchto objektech přemýšlet, přičemž tato schopnost přerůstá ve schopnost formálně přemýšlet o objektech a vztazích mezi nimi. Podle Howarda Gardnera matematická inteligence spočívá ve schopnosti rozpoznání, v čem spočívá problém

a v následném vyřešení. Uvádí se, že děti s rozvinutou logicko-matematickou inteligencí řešení „cítí“ předtím, než začnou přemýšlet nad jednotlivými kroky řešení. Matematická schopnost se skládá ze schopnosti objevovat, usuzovat a rozumět na základě logiky, řešit neobvyklé problémy, matematicky o matematice komunikovat a propojovat matematické zákonitosti s ostatními mentálními a intelektuálními aktivitami. Matematická inteligence tak není založena pouze na memorování faktů a algoritmů. Běžný člověk matematickou inteligenci využívá v každodenním životě, kdy něco porovnává, srovnává a plánuje. K aktivaci matematicko-logické inteligence dochází v případě, kdy začneme přemýšlet o nějakém množství, operujeme s čísly, určujeme čas či provádíme jednoduché výpočty (např. kolik nám je let, kolik dní zbývá do Vánoc. K aktivaci této inteligence dochází i v případě, že skládáme puzzle, hrajeme šachy či v jiných hrách volíme herní strategie. Matematicky nadané děti jsou brzy schopny srovnání dle různých kritérií. Mají tendenci hledat logické důvody pro věci, které rozebírají a analyzují. Také rády vymýšlejí různé hry a kvízy. Děti matematicky nadané mají rozvinutou schopnost řešení problémů, rády

⁵⁴ Podle Havigerová, 2011, str. 90

přemýšlí o abstraktních věcech, dělají vědecké experimenty, vynikají v řešení komplexních úloh a jsou velmi zvědaví. Díky rozvinuté logicko-matematické inteligenci jsou schopny experimentovat s představami a díky nim vytvářet složité mentální konstrukce – co by bylo, kdyby, i celé imaginární světy. V dospělosti často nachází uplatnění ve vědeckých oblastech a výzkumu, lékařství, práva, ekonomie, v informačních systémech apod.⁵⁵

Do matematicko-logické inteligence mezi klíčové schopnosti řadíme schopnost deduktivního uplatňování pravidel a zásad, schopnost operovat s čísly a rozpoznávat abstraktní vzory, schopnost počítat, třídít a nalézat vztahy mezi jevy. Mezi znaky matematického nadání, které u matematicky nadaného dítěte můžeme pozorovat řadíme radost z počítání, smysl pro přesnost a dobré řešení problémů, rozpoznávání vzorců, záliba v matematických hrách, experimentování v oblasti logiky, schopnost abstraktního myšlení, zálibu v počítačích. Matematicky nadané děti se nechávají organizovat a mají smysl pro uspořádání věcí.⁵⁶

3.3 Přírodovědné nadání

Přírodovědná inteligence, která bývá popisována i jako biofilie, má kořeny v evoluci a je úzce spojována s lidskou minulostí. Přírodovědná inteligence je přirozenou součástí každodenních životů lidí ve spojení s vařením, zahrádkařením a prožíváním přírodních krás. Mezi dovednosti charakterizující rozvinutou přírodovědnou inteligenci řadíme schopnost dobře porozumět přírodnímu světu a efektivně v něm pracovat, schopnost na vyšší úrovni rozeznat a využívat vlastnosti a charakteristiky přírodního prostředí, schopnost třídít, klasifikovat a vytvářet pravidla a vzory týkající se přírody. Mezi další dovednosti spadající do přírodovědné inteligence patří schopnost pozorování, znalost přírodního světa a využití znalostí při řešení problémů a zpracování produktů. Mezi znaky přírodovědně nadaného dítěte patří zájem o přírodní cyklické jevy a porozumění jim (např. fáze měsíce, příliv a odliv, roční období), trpělivost při pozorování, cit a schopnost rozpoznat vztahy a vazby s přírodou a v přírodě, náklonost k určitým místům a ekosystémům. Přírodovědně nadané děti upřednostňují přírodní prostředí

⁵⁵ Podle Havigerová, 2011, str. 92-94

⁵⁶ Podle Havigerová, 2011, str. 94

před prostředím upraveným lidskou činností. Rády navštěvují přírodovědná prostředí, zoologické a botanické zahrady. Při výtvarných činnostech upřednostňují použití přírodních materiálů. Upřednostňují volnočasové zájmy spojené s přírodou – turistika, kanoistika, horolezectví, rybaření, táboření v přírodě apod.⁵⁷

V současné době dochází k tomu, že jsou často přírodovědné předměty potlačovány na úkor jazykové a matematické přípravy. Rodiči mnohdy bývají upřednostňovány mimoškolní aktivity dětí spadající do uměleckých a sportovních činností, tak se aktivity přírodovědného směru stávají druhořadé. Z části to má na svědomí i mediální obraz přírodovědce, kdy přírodovědec je spojován s obrazem podivína a nepraktického člověka. V rámci podpory přírodovědné inteligence se na trh dostávají přírodovědné populární časopisy (Nationa Geographic) a seriály.⁵⁸

⁵⁷ Podle Havigerová, 2011, str. 96-98

⁵⁸ Podle Havigerová, 2011, str. 98

4 Možnosti rozvoje nadaných dětí na ZŠ

Protože nadané děti nemají rády dril, mechanické činnosti a jednoduché úkoly, potřebují individuální přístup ve vzdělávání, aby jim byly dodávány podněty, které jsou na hranici či za hranicí jejich zkušenosti. Proto je pro výuku integrovaných nadaných žáků doporučováno přizpůsobení obsahu výuky a změna ve způsobu vedení výuky, která spočívá v zařazování různých vyučovacích metod a forem. Tyto úpravy vzdělávacího procesu mají za cíl akceptovat specifické vzdělávací potřeby nadaných žáků.⁵⁹

4.1 Individuálně vzdělávací plán

V případě, že je nadaný žák diagnostikován jako mimořádně nadaný, má podle vyhlášky č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných právo na vzdělávání v běžné škole podle individuálně vzdělávacího plánu. Individuálně vzdělávací plán musí vycházet ze školního vzdělávacího programu dané školy a nemůže být v rozporu se závěry psychologického a speciálně pedagogického vyšetření a vyjádření rodičů (zákonných zástupců, zletilého dítěte). V individuálně vzdělávacím plánu musí být uvedeny závěry školského poradenského zařízení, závěry psychologického a speciálně pedagogického vyšetření a pedagogické diagnostiky. Tyto závěry blíže určují oblast, typ, rozsah nadání a vzdělávací potřeby. Dále plán musí obsahovat údaje o způsobu poskytování individuální pedagogické, speciálně pedagogické či psychologické péče nadanému žákovi, vzdělávací model a údaje o potřebě úprav v obsahu vzdělávání, časové a obsahové rozvržení učiva, volbu pedagogických postupů, způsob zadávání a plnění úkolů a způsob hodnocení, popřípadě úpravu zkoušek. Do individuálně vzdělávacího plánu dále zahrnujeme seznam doporučených učebních pomůcek, učebnic, materiálů a stanovení pedagogického pracovníka školského poradenského zařízení, který bude spolupracovat se školou a pedagogického pracovníka školy, který bude sledovat průběh vzdělávání nadaného žáka pro zajištění spolupráce se školním poradenským zařízením. Také je nezbytné, aby plánem byl zajištěn personál a průběh vzdělávání. Za individuálně vzdělávací plán zodpovídá ředitel školy a je potřeba ho vyhotovit bez zbytečných odkladů

⁵⁹ Podle Machů, 2010, str. 82, 88

(nejdéle do jednoho měsíce od doručení doporučení školského poradenského zařízení). S vyhotoveným individuálním vzdělávacím plánem se seznámí všichni vyučující nadaného žáka a pravidelně ho budou vyhodnocovat.⁶⁰

4.2 Úprava obsahu výuky

Úpravy obsahu výuky integrovaných žáků v běžných školách docílíme urychlováním (akcelerací, acceleration) a prohlubováním (obohacováním, enrichment) výuky.

Akcelerace

Akcelerace vzdělávacího procesu umožňuje integrovaným nadaným dětem rychlejší postup ve vzdělávání. Principem rychlejšího postupu je umožnění seskupení žáků podle úrovně jejich znalostí a vytváření věkově heterogenních skupin. Akceleraci můžeme rozdělit na vnitřní a vnější, přičemž vnitřní akcelerace probíhá v rámci třídy urychlením obsahu, kterého dosáhneme pomocí menšího počtu opakování, vynecháním jednoduchých úloh a přeskočením již známých částí učiva. V čase, kdy se ostatní členové třídy věnují zmiňovaným úkolům (opakování, řešení jednoduchých úloh, věnování se učivu, které nadané dítě již ovládá), nadaný žák věnuje čas učivu, kterému se ostatní budou věnovat až později. Vnější akcelerace představuje změny ve vnějším uspořádání vzdělávacích podmínky, kdy nadanému dítěti může být umožněn předčasný vstup do školy, přeskočení ročníku, přeskočení v předmětu, zhuštění ročníků a paralelní studium (studium některých předmětů na vyšších typech škol).⁶¹

Obohacení

Obohacení vzdělávacího procesu pro nadané děti spočívá v rozšíření a prohloubení učiva nad rámec výstupů vzdělávání, které jsou na škole běžně aplikované. Nadaný žák pracuje společně se třídou, a navíc mu jsou nabízeny obohacující aktivity, které uspokojí specifické individuální vzdělávací potřeby nadaného žáka. Rozvíjecí aktivity mají rozvíjet vlohы nadaných dětí a jejich zájmy s cílem podpory tvořivého myšlení, schopnosti řešení problémů, používání vyšších úrovní myšlení, rozvoj samostatnosti, iniciativy a kontroly.

⁶⁰ Podle <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27#cast4>

⁶¹ Podle Machů, 2010, str. 82

Obohacování výuky je variabilní pro účely vzdělávání nadaných žáků v běžné škole, proto je velmi často zařazujeme do jejich individuálně vzdělávacích plánů. Při tvorbě obohacujících úloh pro nadané děti je doporučováno využívat Bloomovu taxonomii vzdělávacích cílů, která pracuje s postupně zvyšující se náročností myšlenkových operací.⁶²

4.3 Změny ve vzdělávacím procesu

Nadané děti mají zpravidla rády inovativní pedagogické přístupy, při kterých je zapotřebí zvýšené angažovanosti ve výuce a používání kritického a kreativního myšlení. Proto bychom v práci s nadanými dětmi měli používat ty metody, které podporují motivaci, samostatnost, kooperaci, komunikaci, tvořivost, představivost a rozvíjí myšlení.⁶³

Práce s textem

Protože metody práce s textem vychází z kritického myšlení, tak jejich cílem vést nadané dítě od povrchního učení k učení hloubkovému. V rámci metody práce s textem můžeme využít několik aktivit. Pro nadané děti jsou vhodné především aktivity metody I.N.S.E.R.T., kdy nadané děti zpracovávají text už při prvním čtení a uvědomují si obsah čteného. Metoda I.N.S.E.R.T. využívá poupravených textů, kdy nadané děti mají možnost přímo do textu při čtení vpisovat poznámky, které vyjadřují jejich vztah k daným informacím. Zpravidla děti využívají značky fajfky pro potvrzení toho, co už znají nebo si myslí. Symbol mínus představuje nesouhlas a symbolem plus označují informace, které jsou pro ně nové. Značkou otazník pak děti označí ty informace, kterým nerozumí nebo se o nich chtějí dozvědět více. Po přečtení textu má nadaný k dispozici tabulku, jejíž sloupce jsou označeny jednotlivými použitými symboly. Pro tvorbu zápisu dítě využije právě tuto tabulku, kdy do jednotlivých sloupců zapíše ty informace, kterým v textu přiřadil jednotlivé značky. Metoda tak rozvíjí nejen čtenářské schopnosti, ale také studijní dovednosti

⁶² Podle Machů, 2010, str. 83-84

⁶³ Podle Machů, 2010, str. 90

a formulaci hlavních myšlenek. V praxi má metoda mnoho podob. Žáci mohou pracovat jednotlivě i ve skupinách.⁶⁴

Mezi další metody práce s textem doporučovaných pro práci nadaných dětí patří metody dvojitého či trojitého deníku, kdy děti z textu vybírají ty informace, které je zaujaly a následně zdůvodňují, proč je zaujaly právě tyto myšlenky, co mu informace připomněla či jaké otázky v něm vyvolala. Pro dvojitý deník se využívá tabulka se dvěma sloupci, ve které nadaní žáci do jednoho sloupce zaznamenávají informaci z textu a do druhého sloupce vpisují svůj komentář vztahující se právě k dané informaci. Trojitý deník pracuje se třemi sloupci, kdy první dva sloupce jsou stejné, jako využívá dvojitý deník. Do třetího sloupce vpisují komentář spolužáci. Tyto metody podporují individuální přístup, kritické myšlení a porozumění textu. Jednotlivé tabulky jsou poté prezentovány a vedou k diskusi.⁶⁵

Myšlenkové mapy

V literatuře i v praxi se můžeme setkat s různým označením myšlenkových map. Často jsou jinak označovány jako pojmové mapy, mentální mapy či grafické znázornění. Principem je pokus nadaného dítěte vizuálně znázornit vzájemné vztahy myšlenek a pojmů. Metoda vede děti k tomu, aby aktivně přemýšlely a rozvíjely dál své myšlenky, nápady. Žákům je předložena informace, nad kterou musí přemýšlet a rozvinout ji, aby ji mohly zařadit do vztahového schématu. Protože při této metodě děti pracují s novou informací i se staršími znalostmi, vede používání myšlenkových map k novým formám porozumění. V praxi nejčastěji myšlenkové mapy využíváme při mapování příběhů, mapování vědomostí jako forma práce s textem, vytváření hierarchií a mapování problémových témat. Strategie myšlenkových map umožňuje pedagogům látku probrat hlouběji, a přitom vytvářet a nacházet vztahy průběžně. Mezi další výhody tvoření myšlenkových map patří možnost rozličného uchopení tématu.⁶⁶

Jednou z forem myšlenkové mapy může být i metoda pětílístku, u které je cílem formulování myšlenek, shrnutí tématu a vlastních znalostí či postojů. Metoda pětílístku

⁶⁴ Podle Machů, 2010, str. 90-91

⁶⁵ Podle Machů, 2010, str. 91

⁶⁶ Podle Machů, 2010, str. 92

pracuje s pěti řádky, přičemž do prvního řádku děti píší jedno slovo (podstatné jméno). V druhém řádku mají pomocí dvou přídavných jmen vyjádřit, jaké téma je. U třetího řádku děti vyjadřují pomocí sloves, co téma činí. Ve čtvrtém řádku se děti souvisle vyjadřují o tématu (ideálně pomocí čtyř slov) a v pátém řádku děti mají za úkol napsat synonymum tématu.⁶⁷

Volné psaní

Metoda volného psaní spočívá v úkolu, kdy nadané děti mají během krátkého časového úseku (nejběžnější je pětiminutový časový úsek) napsat ve větách vše, co je napadne ke stanovenému tématu. Cílem metody je objevení vlastních nečekaných nápadů, myšlenek a myšlenkového procesu. K takto psanému textu se dále nevracíme, prezentovat ho může ten, kdo dobrovolně chce.⁶⁸

Partnerská výuka

Partnerská výuka představuje spolupráci dvou žáků při učení. Spolupracující děti si mezi sebou vyměňují názory na řešení, pomáhají si, ověřují si správnost řešení, kompenzují své případné nedostatky, připravují otázky, shromažďují a třídí informace a diskutují o problému. Při takové spolupráci si děti mohou stanovit své role – buď jeden bude představovat učitele a druhý žáka, nebo oba budou mít rovnoprávnou roli. Metoda partnerské výuky by měla být používána s rozmyslem tak, aby nedocházelo k využívání nadaných dětí ve formě, kdy asistují slabším dětem.⁶⁹

Skupinová výuka

Základem skupinové výuky je skupinová práce, kdy jedinci v jednotlivých skupinách individuálně pracují na zadaných úkolech, nebo spolupracují na jednotlivých činnostech řešení. Děti v jednotlivých skupinách směřují ke společnému výsledku. Při využití skupinové práce je důležité, aby skupina pracovala na diferencovaném úkolu, aby se mohl svými schopnostmi zapojit každý. Také je vhodné, aby jednotlivým členům skupiny byly přiděleny určité role.⁷⁰

⁶⁷ Podle Machů, 2010, str. 92

⁶⁸ Podle Machů, 2010, str. 93

⁶⁹ Podle Machů, 2010, str. 93-94

⁷⁰ Podle Machů, 2010, str. 94-95

Didaktické hry

Do didaktických her můžeme zahrnout celou řadu různorodých činností, tvořivých aktivit a další aktivity, které nadaným žákům poskytují alespoň částečnou seberealizaci. Didaktické hry mohou mít podobu různých hlavolamů, šifrovaných textů, přesmyček, rébusů, hádanek, křížovek, hledání řešení u logických her či mohou být ve formě deskových

her. V pedagogické praxi mají hry nezastupitelné místo, protože jsou dětmi velmi oblíbené a rozvíjejí kreativitu, rozumové schopnosti nebo potlačují některé sociálně-emocionální problémy. U talentovaných žáků jsou oblíbené především hry simulačního a problémového charakteru, ale často si pravidla hry ještě více komplikují. Hry, které kladou důraz na konkurenční boj a soutěživost nejsou pro práci během výuky doporučovány, protože podporují povrchové učení a demotivuje slabší žáky ve skupině. Mezi takové aktivity patří např. soutěž o nejlepšího čtenáře, král počtářů. Tyto aktivity však jde obměnit takovým způsobem, že děti rozdělíme do skupin, kdy vítězové budou odměněni.⁷¹

Další doporučované metody

Mezi další doporučované metody výuky integrovaných nadaných dětí patří inscenační, diskuzní, heuristické metody, projektová výuka a samostatná práce žáků. Používání inscenačních metod, kdy se žáci učí na jednotlivých situacích vzájemné toleranci a používání adekvátních způsobů jednání, rozvíjí některé afektivní charakteristiky nadaných žáků a upevňují jejich pozice ve třídě. Diskuzní metody rozvíjejí nadané žáky k řečnických a sociálních dovednostech, které často mohou být jejich slabší stránkou. Heuristické metody jsou postupy, které podněcují samostatné a tvořivé myšlení nadaných dětí. Jednotlivé heuristické metody jsou často součástí jiných výukových metod. Podstatou je že žákům nejsou informace sdělovány přímo, ale jsou vedeny k tomu, aby samostatně či s přiměřenou pomocí došli k novým poznatkům vlastním myšlenkovým úsilím. Projektová výuka je formou výuky, kdy organizační forma je postavena na aktivní účasti třídy. Jednotlivé projekty mohou být jednorázové i souvislé. Forma samostatné práce žáků

⁷¹ Podle Machů, 2010, str. 95-96

je lehce realizovatelné možnost individuální výuky, kdy si nadaní žáci mohou volit vlastní tempo a pojetí práce.⁷²

⁷² Podle Machů, 2010, str. 96-98

5 Možnosti identifikace a vzdělávání nadaných žáků ve výzkumech

Do zájmu odborných výzkumů se problematika vzdělávání nadaných dětí dostala jako první ve Spojených státech amerických v 19. století. Zatímco evropské země se na péči o nadané děti začaly orientovat až ve dvacátých letech dvacátého století. S rozvojem zájmu pedagogů a psychologů o nadané děti začaly ve společnosti postupně vznikat nevládní organizace na jejich podporu. Jednou z nich je i Společnost pro talent a nadání ECHA (European Council for High Ability).⁷³

Z důvodu nejednotnosti definic nadání je na nadání pohlíženo různými způsoby v národních i zahraničních výzkumech. Slovník Americké psychologické asociace vykládá nadání jako vysokou úroveň inteligence se změřením IQ vyšším než 130. V současnosti nejčastěji nadání chápeme čtyřmi různými způsoby – nadání jako potenciál činnosti, vysoká úroveň inteligence, vícerozměrný konstrukt či vývojový potenciál, přičemž se jednotlivá vyhranění mohou mezi sebou vzájemně prolínat. V posledních letech se však vědci přiklání k teorii, která na nadání pohlíží jako na vícerozměrný konstrukt.⁷⁴

Na základě upřednostnění nějaké definice nadání se respondenty výzkumů stávají rozdílné skupiny nadaných dětí. Někteří odborníci zabývající se nadáním ve svých výzkumných šetřeních pracují s dětmi, které jsou úspěšné v různých činnostech a soutěžích. Jiní odborníci při výzkumu pracují s klienty poraden pro nadané, dětmi navštěvující programy pro nadané, dětmi s vysokým IQ či s dětmi, které jsou za nadané nominovány rodiči nebo učiteli. Někteří odborníci při výběru svého výzkumné vzorku volí i kombinaci z uvedených kritérií.

Z rozdílných pohledů na nadání, rozmanitých definic a rozdílných kritérií při výběru výzkumného vzorku vyplývá, že prakticky není smysluplně možné porovnávat jednotlivé výzkumy mezi sebou. Přestože ve Spojených státech americký začaly s výzkumem nadaných dětí a jejich vzdělávacích potřeb daleko dříve než u nás, tak se také potýkají s nejednotností. Sice mají federální zákon o edukaci nadaných a talentovaných dětí, ale konkrétní edukační systémy a pravidla pro posouzení nadaných jsou v jednotlivých státech odlišná. Při identifikaci nadání se však často požaduje vysoká inteligence

⁷³ Podle Frynta, 2001, str. 22

⁷⁴ Podle Dočkal, 2016, str. 12-13

s měřitelným IQ nad 130. I tato na první pohled jednoduchá metoda má svoje zastánce i kritiky.⁷⁵

Výzkumy se zabývají vzděláváním nadaných žáků pomocí akcelerace, která je hojně využívána při vzdělávání nadaných žáků v zahraničí, a obohacováním výuky. Ale také poukazují na potřebu doplnění vzdělávání učitelů směrem ke studiu nadání, aby byli schopni nadání u svých žáků identifikovat a patřičně ho rozvíjet. Na zmíněné doplněné vzdělání učitelů by se mělo pohlížet jako na specializaci. Ve většině států USA je již v současnosti potřeba, aby učitel vzdělávací nadané děti měl certifikát dokazující absolvování dalšího vzdělávání v této oblasti. I v ostatních zahraničních zemích jsou pořádány kurzy pro učitele nadaných dětí a tato problematika se zahrnuje i do studia budoucích učitelů. Stejně jako děti, které nadané nejsou a jsou ohroženy školním neúspěchem, potřebují specifický přístup ve vzdělání, tak odlišný specifický přístup potřebují i děti nadané. V případě, že s dítětem ve škole pracuje učitel, který nemá znalosti týkající se vzdělávání nadaných dětí, tak se dítě ve škole nudí a jeho rozvoj bývá utlumen. Krom práce ve škole je pro rozvoj nadaného dítěte významné i rodinné zázemí a prostředí, ve kterém se pohybuje.⁷⁶

Na potřebu dalšího vzdělávání učitelů v oblasti týkající se nadaných dětí poukazují i výsledky studie, která se zabývala vnímáním a zkušenostmi pedagogů s akceleračními programy škol, které jsou členy American School Counselor Association. Ze závěrů toho výzkumu vyplývá, že pro ně má velký význam sdílení svých zkušeností a že při doporučení akceleračního způsobu vzdělávání mají obavu z možných problémů v emočním vývoji a sociálního začlenění nadaných dětí, které přeskakují ročníky. Tato obava u nich přetrvává i přesto, že výzkumná šetření souvislost mezi problémy ve zmiňovaných oblastech a akcelerací nepotvrdila.⁷⁷

Zahraniční výzkumy vymezují akceleraci obsahovou a ročníkovou. Obsahová akcelerace spočívá v takovém způsobu vzdělávání, kdy nadané dítě navštěvuje ročník vzdělávání, který odpovídá jeho věku a v rámci individualizace se věnuje úlohám, které odpovídají svou obtížností a obsahem vyšším ročníkům. Při využití ročníkové akcelerace

⁷⁵ Podle Dočkal, 2016, str. 14-16

⁷⁶ Podle Frynta, 2001, str. 22-24

⁷⁷ Podle Wood, Portman, Cigrand, Colangelo, 2010, str. 174

se žák společně vzdělává se staršími dětmi. V české literatuře jsou spíše využívány termíny vnější a vnitřní akcelerace, kdy akcelerace vnější představuje ročníkovou akceleraci a vnitřní je totožná s obsahovou akcelerací. Při studiu akcelerace vzdělávání se můžeme setkat i s termínem radikální akcelerace, která označuje zrychlení vzdělávacího procesu o tři a více let.⁷⁸

Ve spojení s akcelerací se výzkumy zabývají tím, jaký dopad má zrychlené vzdělávání na rozvoj akademických schopností dítěte i jeho emoční a sociální dopady. Z důvodu rozdílných pohledů na nadání, jiného výběru respondentů a jiné formy akcelerace je obtížné dojít k nějakým jednotným závěrům. Ve výzkumu tak došlo k provedení metaanalýz, které představují souhrnné studie pracující s výsledky dřívějších výzkumů. Tyto metaanalýzy poukazují na to, že akcelerace je pro nadané děti prospěšná, protože pozitivně ovlivňuje jejich studijní výsledky a další vzdělávání. Zároveň metaanalýzy nepotvrdily

to, že by akcelerace zvýšeně vedla ke vzniku problémů v oblasti emocí a sociálního začlenění. Tato tvrzení do značné míry podporuje i výzkum, který hodnotil akcelerační programy vzdělávání v Indonésii. Z této studie dále vyplývá, že je potřeba dbát na jasně stanovená kritéria a důsledný výběr žáků, které se do akcelerace zapojí, protože akcelerační vzdělávání není vhodné pro všechny nadané děti. Někteří se tak mohou místo úspěchu potýkat se selháním. Dále je studií poukazován na potřebu následné péče, která má navázat na ukončení jednotlivých akceleračních programů. Poukazuje na to, že nedostatečné pochopení vzdělávacích potřeb nadaných, rodiči i učiteli, má za následek jejich disharmonický vývoj.⁷⁹

Z prostudovaných odborných článků mapující výzkumná šetření u nás i v zahraničí vyplývá, že by bylo potřeba věnovat větší úsilí při studiu nadání a vytvoření jednotných zásad postupů při vzdělávání nadaných dětí. Oproti zahraničí u nás nejsou tak velké snahy v praxi vzdělávacích institucí, a přitom zahraničí pro naše školství nabízí velké množství inspirace.

⁷⁸ Podle Straka, 2016, str. 25

⁷⁹ Podle Straka, 2016, str. 26, Taslim, Jabar, 2019, str. 114, 116-118

1 Výhodiska empirické části

Empirickou část diplomové práce Možnosti výběru a rozvoje nadaných dětí na 1. stupni ZŠ jsem zaměřila na možnosti výběru a rozvoje nadaných dětí na prvním stupni naší běžné základní školy – Základní škola V Rybníčkách, Praha 10.

Při psaní jsem vycházela především z analýzy dokumentů školy, rozhovorů s kolegy a analýzy vlastních zkušeností, které jsem získala během letošního školního roku, kdy jsem začala pracovat s nadanými a bystrými dětmi v rámci volnočasového kroužku probíhajícím na naší škole.

Pro naplnění podmínek empirické části diplomové práce jsem si stanovila dvě výzkumné otázky.

1. Jakou metodou učitelé na 1. stupni ZŠ V Rybníčkách vybírají nadané žáky?
2. Jakou formou, metodou a stylem probíhá na 1. stupni ZŠ V Rybníčkách rozvoj nadaných žáků?

Odpovědi na první výzkumnou otázku jsem hledala především ve svém praktickém pedagogickém působení na dané základní škole. S utříděním informací a jejich doplněním mi pomohly konzultace s naší výchovnou poradkyní a koordinátorkou pro nadání. Vlastní praxe a tyto konzultace, které jsem doplnila rozhovory s kolegyněmi a studiem přírodních doporučení školského poradenského zařízení a konkrétních individuálně vzdělávacích plánů, mi pomohly se získáním odpovědí na mou druhou výzkumnou otázku.

K dispozici pro prostudování jsem měla dvě doporučení školského poradenského zařízení, které se týkaly dvou našich nadaných diagnostikovaných žáků a dvě doporučení ke vzdělávání nadaných žáků s Aspergerovým syndromem. K prostudování jsem měla i jejich aktuální i neaktuální (z předešlého školního roku) individuálně-vzdělávací plány. Dále jsem prostudovala náš školní vzdělávací program, vyhlášku č. 27/2016Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a dvě metodické příručky, které vydal Výzkumný ústav pedagogický – Vyhledáváme rozumově nadané žáky, Tvoříme individuální vzdělávací plán mimořádně nadaného žáka. S koordinátorkou pro nadání jsem v rámci seznámení s problematikou identifikace nadání měla možnost projít jednotlivé testy a záznamové archy testů, které má ve svojí evidenci (bližší specifikování

identifikačních testů jsem popsala v následující kapitole). Činnost jednotlivých volnočasových kroužků (Talentík, Koumák, Malý Einstein) jsme s kolegyněmi, které kroužky vedou, měsíčně vyhodnocovaly. Během školního roku jsem měla možnost dle potřeby průběžně konzultovat problematiku nadaných dětí na naší škole s výchovnou poradkyní

a koordinátorkou pro nadání. V příloze diplomové práce uvádím přepisy rozhovorů, které jsem vedla s kolegyněmi zabývající se rozvojem nadaných dětí a koordinátorkou pro nadání.

Při zpracování odpovědí na otázky mi pomohly i znalosti, které jsem získala během studia na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy a během své učitelské praxe.

2 Identifikace nadaných dětí na ZŠ V Rybníčkách

Na první výzkumnou otázku budu odpovídat v této kapitole. Výběr a identifikace nadaných dětí na naší základní škole můžeme rozdělit do několika etap, která probíhají v různých ročnících trochu odlišně. K prvnímu předvýběru dochází již při zápisu dětí do prvních tříd, kdy dětem, které se nám jeví jako šikovnější, zkusíme dát vybrané úlohy ze screeningové metody NOMI. Po nástupu dětí do první třídy pracujeme s výběrovým dotazníkem a začínáme využívat metody pozorování. Při odůvodněném podezření na mimořádné nadání spolupracuje třídní učitel (a popřípadě další vyučující), koordinátor pro nadání s rodiči a školským poradenským zařízením – v našem případě s Pedagogicko-psychologickou poradnou pro Prahu 10.

Během školní docházky máme možnost odkrýt nadání dětí pomocí pedagogické diagnostiky, kterou ve své třídě provádí třídní učitel. Dále tuto možnost máme při vzájemných hospitacích a při náslechu koordinátora pro nadání ve vyučovací hodině. Při vyhledávání nadaných dětí je nám ve škole k dispozici metodická příručka Vyhledáváme rozumově nadané žáky, kterou zpracoval kolektiv autorů a vydal ji Výzkumný ústav pedagogický v Praze.

2.1 Identifikace nadání u žáků prvního ročníku

Během zápisu budoucích prvňáčků do prvního ročníku vzdělávání na naší základní škole jsou vytipovaným jedincům předkládány úlohy, které jsme vybrali z NOMI testu, který je primárně určen pedagogům mateřských škol pro včasné vyhledání mimořádně nadaných dětí. Zpravidla zápis do prvních tříd probíhá začátkem měsíce dubna, kdy děti spolu s rodiči přijdou do školy a pro děti jsou připravené první školní úkoly, které zjišťují školní zralost hravou formou. Pro děti, které se paní učitelkám jeví jako nadstandardně šikovné, připravila naše koordinátorka pro nadání výběr úloh z NOMI testu. Cílem tohoto jednoduchého testování je vytipování potencionálně nadaných jedinců, aby se na ně naše koordinátorka pro nadání mohla zaměřit již v září a v případě potvrzení nadání se s nimi mohlo začít brzy pracovat. Po nástupu dětí do prvních tříd pokračujeme s metodami výběru

nadaných dětí, aby došlo k včasné identifikaci a s nadanými dětmi se mohlo pracovat tak, aby jim byl umožněn jejich maximální rozvoj.

Během prvního ročníku vzdělávání dochází k testování dětí pomocí dotazníku Zvláštnosti v projevech žáků, jež signalizují vysoké rozumové schopnosti (pre-identifikace vysokého nadání), jehož autorem je J. Flachovská. Dále při identifikaci nadaných dětí v prvním ročníku pracujeme s metodou pozorování a dbáme na doporučení třídního učitele a doporučení školského poradenského zařízení.

Screeningová metoda NOMI

Screeningová metoda NOMI je metoda identifikace nadaných dětí v předškolním věku, která vznikla v rámci za podpory grantu Vytvoření systému nominace a identifikace dětí, žáků a žákyň s mimořádným nadáním a modulu optimalizace uspokojování jejich specifických vzdělávacích potřeb zvyšováním kompetencí pedagogických pracovníků a pracovníc MŠ a ZŠ. Na zpracování screeningové metody se podíleli psychologové z pedagogicko-psychologických poraden a psychologové Univerzity Hradec Králové. Celá metoda se skládá z osmi úkolů, které jsou zaměřeny na různé schopnosti způsobu řešení, kreativitu a originalitu myšlení.⁸⁰

Pro vytipování nadstandardně šikovných jedinců během zápisu do první třídy koordinátorka pro nadání vybrala ze screeningové metody NOMI dva úkoly, které se zaměřují na počty. Doprovodné obrázky ze screeningové metody NOMI jsem níže přiložila.

První úkol se týká autíček, kdy je dětem předložen list se třemi nakreslenými autíčky z profilu a jejich úkolem je spočítat, kolik daná auta mají kol. U dětí, které jsou bystré, nadané se očekává originální řešení, a nejen spočítání kol, které jsou na obrázku vidět.

⁸⁰ Podle Screeningová metoda NOMI,

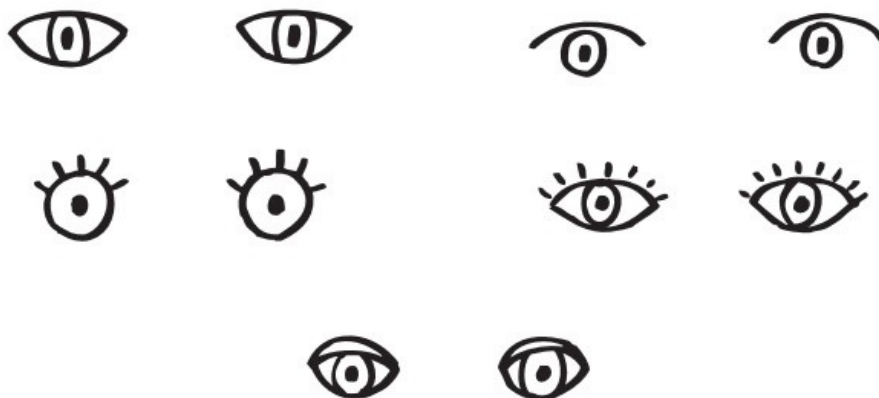
Instrukce: „Tady vidíš nakreslená autíčka. Zkus mi teď říct, kolik kol mají tato všechna auta dohromady.“

Obr. 1⁸¹

Druhým vybraný úkolem je úloha s očima. Dítěti je předložen obrázek s pěti páry očí. Když si dítě obrázek prohlédne, tak mu je položena otázka, zda by zvládl/a říct, kolik očí se teď ne tebe celkem dívá. Nadané, bystré dítě by mělo do své odpovědi vnést originální způsob řešení. Originalita řešení může spočívat například v tom, že nadané dítě započítá i oči pedagoga, který mu otázku položil či do počtu očí zahrne i všechny oči v místnosti.

Instrukce: „Uměl(a) bys mi říci, kolik očí se teď na tebe celkem dívá?“

Obr. 2⁸²

⁸¹ Screeningová metoda NOMI

⁸² Screeningová metoda NOMI

Zvláštnosti v projevech žáků, jež signalizují vysoké rozumové schopnosti

Zvláštnosti v projevech žáků, jež signalizují vysoké rozumové schopnosti (pre-identifikace vysokého nadání) je dotazník, který zpracovala psycholožka Jana Flachowská. Jedná se o dotazník, který je určen pedagogům základních škol pro rozpoznání dětí s mimořádně vysokým intelektovým potencionálem. Dotazník je složen z dvaceti pěti tvrzení, na které má pedagog stručně odpovědět užitím slov ano, ne, občas, často apod. Ta tvrzení, která jsou pro identifikování nadání signifikantní, tak ta jsou vtištěna tučně. Ostatní tvrzení představují projevy chování, které se v souvislosti s nadáním mohou vyskytovat.

S tímto dotazníkem pracují třídní učitelé na základě svého pozorování a pedagogické diagnostiky ve spolupráci s koordinátorkou pro nadání. Po vyhodnocení dotazníku společně dochází k závěru, zda je dítě mimořádné nadané a je potřeba ho doporučit k diagnostice do školského poradenského zařízení či nikoliv.

2.2 Identifikace nadání v dalších ročnících vzdělávání

Při identifikaci nadaných žáků v dalších ročnících vzdělávání navazujeme a pokračujeme v metodách, které používáme již během identifikace nadání v prvním ročníku vzdělávání. Dále tedy využíváme metody pozorování a pedagogické diagnostiky a dbáme na doporučení třídních učitelů a školského poradenského zařízení.

Jsme si vědomi, že nadané dítě může své nadání projevit až postupem času, proto nadprůměrné výkony dětí nebereme na lehkou váhu a rozebíráme je v rámci pravidelných schůzek metodických sdružení, které se konají pětkrát ročně. První schůzka metodických sdružení probíhá již v srpnovém přípravném týdnu a poté pravidelně po jednotlivých čtvrtletích. Při metodických sdružení se nezabýváme pouze slabými a průměrnými žáky, ale řešíme i žáky, které nějakým svým výkonem přesahují ostatní. Pokud se na metodickém sdružení shodneme, že dítě vyčnívá z kolektivu v dobrém slova smyslu, tak třídní učitelka kontaktuje naši koordinátorku pro nadání a společně se domluví na další spolupráci.

Koordinátorka pro nadání má pro další práci s nedagnostikovaným nadaným dítětem k dispozici Posuzovací škály k vyhledávání kognitivně nadaných žáků na 1. stupni ZŠ,

které vypracovaly autorky Světlana Durmeková Lenka Hříbková. Pro nadané žáky na 1. stupni vlastní dvě posuzovací škály – jednu pro žáky 1. a 2. třídy a druhou pro žáky 3.-5. třídy. K těmto posuzovacím škálám je přidružen dotazník s tezemi, na které pedagog při identifikování nadaného dítěte jednoslovně odpovídá. Dotazník pro 1. a 2. třídu obsahuje 28 položek, dotazník pro 3.-5. ročník se skládá ze 40. Všechny teze v dotazníku jsou formulovány tak, aby na ně mohl pedagog odpovědět ze svého pedagogického působení ve škole. Tento dotazník analyzuje sám pedagog, kdy sečte ty teze, na které odpověděl kladně a počet souhlasných tvrzení vyhodnotí podle zmíněné škály.

Pro shrnutí jsem námi používané metody identifikace nadaných dětí uspořádala do uvedené tabulky – Přehled používaných metod identifikace nadání.

Přehled používaných metod identifikace nadání

Ročník	Metody identifikace
Předškolní děti	- vybrané úkoly ze screeningové metody NOMI
Děti v 1. ročníku	- dotazník Zvláštnosti v projevech žáků, jež signalizují vysoké rozumové schopnosti (pre-identifikace vysokého nadání) - pozorování - Posuzovací škály k vyhledávání kognitivně nadaných žáků na 1. stupni ZŠ
Děti ve 2.-5. ročníku	- pozorování - pedagogická diagnostika - Posuzovací škály k vyhledávání kognitivně nadaných žáků na 1. stupni ZŠ

Tab. 1

3 Metody práce s nadanými dětmi na ZŠ V Rybníčkách

Následující text se týká mé druhé výzkumné otázky, která se týká metod, forem a stylu práce rozvoje nadaných dětí na naší škole. Při rozvoji nadaných dětí na naší základní škole využíváme individuálně vzdělávací plány pro rozvoj integrovaných nadaných dětí a volnočasové aktivity. Protože i každé nadané dítě je individuální, tak nemáme přesně stanoveno, jak se s nadaným dítětem musí pracovat. Ve školním vzdělávacím programu v části věnující se zabezpečení výuky žáků se specifickými vzdělávacími potřebami a žáků mimořádně nadaných máme stanovené základní strategie podpory nadaných dětí. Dále máme v individuálně-vzdělávacích plánech stanovené formy práce s nadanými dětmi. Při vzdělávání záleží na každém vyučujícím, jaké formy práce pro rozvoj konkrétního nadaného dítěte zvolí.

3.1 Metody práce s integrovanými nadanými dětmi

Za integrované nadané děti v této diplomové práci považuji ty děti, které jsou školským poradenským zařízením diagnostikované jako děti s mimořádným nadáním a zároveň se v naší škole vzdělávají na základě individuálně-vzdělávacího plánu. S integrovanými mimořádně nadanými žáky na základě doporučení školského poradenského zařízení pracujeme odlišnými formy práce. Tyto děti se vzdělávají na základně individuálně vzdělávacího plánu, který na prvním stupni vypracovává třídní učitel ve spolupráci s ostatními vyučujícími dítěte, koordinátorkou pro nadání a výchovnou poradkyní.

V současné době na prvním stupni naší základní školy vzděláváme dva mimořádně nadané chlapce s platným doporučením školského poradenského zařízení. Další jeden chlapec je třídní učitelkou a koordinátorkou pro nadání nominován jako žák mimořádně nadaný, ale na vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně čeká. Další dva námi vzdělávaní chlapci na základně individuálně vzdělávacího plánu vycházejícího z doporučení školského poradenského zařízení jsou dvakrát nadaní – k nadprůměrnému intelektu jim je diagnostikován Aspergerův syndrom.

Pro zpřehlednění přikládám tabulku zobrazující nadané žáky, kteří se vzdělávají na našem prvním stupni.

Počet nadaných žáků na 1. stupni ZŠ V Rybníčkách

Mimořádné nadání	Diagnostikováno ŠPZ	Diagnostikováno ŠPZ, MN + AS	Nominace TU
Počet žáků	2	2	1

Vysvětlivky:

AS = Aspergerův syndrom

ŠPZ = školské poradenské zařízení

MN = mimořádné nadání

TU = třídní učitel

Tab. 2

Při tvorbě individuálně vzdělávacích plánů pro mimořádně nadané děti na naší škole pracujeme s metodikou Tvoříme individuální vzdělávací plán mimořádně nadaného žáka, kterou napsal kolektiv autorů a vydal ji Výzkumný ústav pedagogický v Praze.

3.2 Formy práce s integrovanými nadanými dětmi

Mezi formy práce, které využíváme při vzdělávání mimořádně nadaných dětí patří: rozšíření učiva, soutěže a olympiády, odborné zájmové aktivity (volnočasové kroužky Talentík, Koumák, Malý Einstein), žákovské projekty, exkurze, skupinová výuka a možnost akcelerace.

Rozšíření učiva především v individuálním přístupu k nadanému žákovi během vyučovacích hodin. Takovému žákovi jsou zadávány diferenciované úkoly, které jsem blíže představila v jednotlivých kazuistikách.

Naši nadaní žáci i bystří žáci s vyšším potencionálem, kteří nejsou diagnostikováni jako mimořádně nadaní se pravidelně účastní **soutěží a olympiád** na školní, oblastní/krajské i celorepublikové úrovni. Během letošního školního roku se žáci prvního stupně účastnili

Pythagoriády pořádané ZŠ Brno, Sirotkova 36 a Matematické olympiády, kterou pravidelně vyhlašuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Dále se zapojili do literární soutěže vyhlášené Českou akademií zemědělských věd a literární soutěže ArtBotič podporované Magistrátem Hlavního města Prahy.

Naším mimořádně nadaným žákům nabízíme **odborné zájmové aktivity** – volnočasové zájmové kroužky, které jsou organizovány přímo školou ve formě volnočasových zájmových útvarů. Doporučení k jejich navštěvování zahrnujeme i do jednotlivých individuálně vzdělávacích plánů. Tyto zájmové aktivity budu více rozebírat v následující subkapitole.

Mezi další formy práce využívané na naší škole patří **žakovské projekty**. Do žakovských projektů zapojujeme mimořádně nadané děti i všechny ostatní děti. Žakovské projekty u nás probíhají v rámci třídy, v rámci prvního stupně i v rámci celé školy. Mimořádně nadaným žákům jsou nabízeny i větší projekty, které spadají do oblasti jejich zájmu. V letošním školním roce jsem z důvodu situace kolem Covid-19 stihli realizovat pouze projekty v prvním pololetí. Mezi letošní realizované projekty patří Barevné čtení, Putování po Evropě a Polytechnické dny.

Projekt Barevné čtení je zaměřen na rozvoj čtenářské gramotnosti, kdy zapojené děti, žáci 3.-5. ročníku, představují knihy, které je zaujaly. Na vybrané knihy zpracovávají papírový projekt a následně zúčastněné děti hlasují o výherní knize, která je nejvíce zaujala. Tento projekt je u dětí velmi oblíben. Na naší škole ho pořádáme dvakrát ročně již třetím rokem. Projekt Putování po Evropě se zúčastnily děti pátých ročníků, kdy s cílem rozšíření základního učiva zpracovávaly projekt o evropské zemi, kterou si zvolily. Následně svou zemi představovali ostatním dětem z pátých ročníků. Polytechnických dnů (dva dny) se postupně zúčastnily děti na celém prvním stupni. Jednalo se o představení a praktické vyzkoušení elektronických stavebnic, tvorby mozaiky, výroby svíček a keramiky.

3.3 Volnočasové kroužky pro nadané děti

V současnosti na naší škole probíhá další rozvoj mimořádně nadaných dětí a dětí s větším potenciálem formou volnočasových kroužků, které probíhají pravidelně jednou týdně

přímo v naší škole. Vzhledem k tomu, že na naší škole na prvním stupni máme pouze pár mimořádně nadaných dětí, které jsou diagnostikovány jako mimořádně nadané školským poradenským zařízením, tak jsme kapacitu kroužků naplnili i dětmi, které jsou bystré a mají větší potenciál. Tyto děti dostaly přihlášku na základě doporučení třídních učitelů. Zmíněnou péči nad rámec běžné školní výuky máme rozdělenou do tří kategorií podle věku (ročníku) dětí – Talentík, Koumák, Malý Einstein.

Počet dětí navštěvující rozvíjející volnočasové kroužky

Kroužek	Počet dětí
Talentík	8
Koumák	9
Malý Einstein	12

Tab. 3

Pro tento školní rok jsme se pokoušeli získat grant pro volnočasovou práci s nadanými dětmi, ale bohužel jsme ho nezískali. Proto jsou volnočasové kroužky pro rozvoj nadaných dětí zpoplatněny, jako každý jiný zájmový kroužek pořádaný naší školou.

Talentík

Talentík je volnočasový kroužek zabývající se rozvojem nadaných dětí, které navštěvují první či druhý ročník naší základní školy. Kroužek navštěvuje deset dětí a podle slov vedoucí kroužku jsou děti dychtivé po pokusech a různých experimentech. Protože kroužek navštěvují i prvňáci, kteří zatím neumí moc psát, číst a počítat, tak je práce v kroužku zaměřena spíše na rozvíjející didaktické hry.

Pro rozvoj nadaných dětí v Talentíku je využívána hravá forma práce, při které se děti učí zacházet i s učebními pomůckami, se kterými běžně žáci pracují až ve vyšších ročnících. Během hodin Talentíku dochází k rozvoji schopností a dovedností spadající do oblasti českého jazyka, matematiky, přírodních věd i do světa člověka. Jednotlivé

aktivity jsem pro přehlednost uspořádala do tabulky, ve které jsem je zařadila do oblasti rozvoje a definovala jsem jejich cíl. Aktivity probíhající v Talentíku směřují k celkovému rozvoji dětí, neorientují se pouze na jednu oblast, a k upevnění základních dovedností, které zpravidla bývají pro daný věk dětí problematické.

Talentík – tabulka aktivit

Oblast rozvoje	Aktivita	Cíl aktivity
Jazyk a jazyková komunikace	- procvičování gramatických pravidel (párové souhlásky, ú / ů, velká písmena)	Cílem aktivit je upevnění základních gramatických pravidel, se kterými děti obvykle mívají potíže.
Matematika a její aplikace	- kostky Abaku - jednotlivé prvky Hejného matematiky - magické čtverce - počítání s přechodem	Cílem aktivit je rozvoj matematických schopností a logického myšlení, upevnění základních matematických operací.
Člověk a příroda	- experimenty se vzduchem - experimenty s vodou - pozorování pomocí mikroskopu	Cílem aktivit je vzbuzení zájmu o přírodní vědy.
Člověk a jeho svět	- kalendář - hodiny - prostorová orientace - světové strany	Cílem aktivit je upevnění základních znalostí ze světa, se kterými se děti dostávají do kontaktu v každodenním životě.

Tab. 4

Z důvodu nezískání grantu pro volnočasovou práci s nadanými dětmi máme omezené materiály, se kterými můžeme během volnočasových kroužků pracovat. Ve škole máme k dispozici několik publikací, které nám na žádost byly školou zakoupeny. Publikace jsme společně s kolegy věnující se rozvoji nadaných dětí vybírali na základě návštěvy knihkupectví a prohlédnutí si obsahu.

Pro práci s našimi nejmenšími nadanými dětmi se paní učitelce osvědčily tyto publikace:

Barevné pokusy netopýrka Pierra (Z. Pávesková, Z. Choholoušová), ISBN: 978-80-253-2443-1;

Moje první kniha – Vědecké experimenty (A. Claybourne), ISBN: 978-80-256-2004-5;

Snadné vědecké experimenty (autor neuveden), ISBN: 978-80-7547-271-7;

Úžasné chemické pokusy v kuchyni (C. L. Brown), ISBN: 978-80-266-1431-9;

Zábavná matematika – karty pro volné chvílky (J. Michnová), ISBN: 8594022782522.

Koumák

Druhým stupněm volnočasového rozvoje nadaných dětí je kroužek Koumák, ve kterém pracují nadané děti navštěvující třetí třídu naší základní školy. Děti už jsou větší a již mají rozvinutější základní školní schopnosti (čtení, psaní, počítání), proto je práce s nimi obsahově různorodější než v Talentíku, z důvodu širší nabídky aktivit, které ve škole máme k dispozici. K práci v kroužku se i nadále využívají didaktické hry, ale už se ve větší míře používají i úlohy, k jejich řešení děti potřebují tužku a papír.

Pro rozvoj nadaných dětí navštěvujících kroužek Koumák využíváme prvky matematiky Abaku, magické čtverce a trojúhelníky, počítání s neznámou. Jako didaktické hry používáme karty Logico Piccolo a deskové hry Vzhůru na přírodovědu, Vzhůru na vlastivědu a stavebnici Merkur pro rozvoj jemné motoriky a práce podle manuálu. Při hodinách kroužku také využíváme mikroskopy a zkusíme jednodušší pokusy se vzduchem a vodou. Pro přehlednost jednotlivých aktivit s vymezením jejich vzdělávací oblasti a cíle jsem vytvořila níže uvedenou tabulku.

Koumák – tabulka aktivit

Oblast rozvoje	Aktivita	Cíl aktivity
Jazyk a jazyková komunikace	- karty Logico Piccolo (slovní druhy, e s háčkem) - pracovní listy (učíme se číst s porozuměním)	Cílem aktivit je rozvoj čtení s porozuměním, práce s textem, upevňování gramatických jevů a znalostí o slovních druzích.
Matematika a její aplikace	- prvky Abaku - magické čtverce - magické trojúhelníky - početní operace s neznámou - karty Logico Piccolo (závislost mezi veličinami)	Cílem aktivit je posílení pozitivního vztahu k matematice, upevnění dosavadních znalostí o vztazích mezi čísly, rozvoj matematických dovedností a logického myšlení.
Člověk a příroda	- pozorování pomocí mikroskopu - pokusy se vzduchem - pokusy s vodou - desková hra Vzhůru na přírodovědu	Cílem aktivit je probudit a prohloubit vztah dětí k přírodním vědám a hravou formou upevnit základní přírodovědecké znalosti.
Člověk a jeho svět	- desková hra Vzhůru na vlastivědu - stavebnice Merkur	Cílem aktivit je rozvinutí základních znalostí o České republice, které se ukazují jako problematické. Dále cílíme na rozvoj schopnosti práce a orientaci v návodu,

		montáž a demontáž (jemnou motoriku).

Tab. 5

Z dostupných publikací, které ve škole máme k dispozici, se nám pro rozvoj nadaných dětí ve volnočasovém kroužku osvědčily tyto publikace:

Hokusy Pokusy (N. Blakey), ISBN: 80-00-01000-3;

Malý chemik (A. Vörös, R. Lukeš), ISBN: 9788026612308;

Nadané dítě a rozvoj jeho schopností (V. Fořtík, J. Fořtíková), ISBN: 978-80-262-0969-0;

Rozvoj inteligence – Soubor pracovních listů pro nadané děti (V. Rezková, L. Tumpachová), ISBN: 978-80-254-9065-5;

Zábavná matematika a logika pro bystré děti (V. Fořtík), ISBN: 978-80-253-3877.3.

Malý Einstein

Malý Einstein je třetím stupněm námi nabízeného volnočasového rozvoje nadaných dětí. Malý Einstein je zaměřen na žáky čtvrtého a pátého ročníku základního vzdělávání. Velká časová dotace kroužku je věnována úlohám, které se obvykle vyskytují v přijímacích testech na víceletá gymnázia. Volnočasový kroužek není primárně určen jako přípravný kroužek k přijímacím zkouškám. Protože děti navštěvující Malého Einsteina by rády přijímací zkoušky na víceleté gymnázium zkusily, projevíly o tyto úlohy zájem. Původně byly úlohy z přijímacích testů do kroužku zahrnuty jako rozšiřující úlohy. Kromě nácviku úloh

k přijímacím zkouškám se děti během Malého Einsteina věnují i práci s mikroskopem, jednoduchým experimentům se vzduchem a vodou. Mimo jiné využívají i didaktické hry, které i v páté třídě děti moc baví – Abaku, Logico Piccolo, Vzhůru na přírodovědu a Vzhůru na vlastivědu. Díky variabilitě her Abaku a Logico Piccolo mohou děti při Malém Einsteinovi tyto hry využít i pro řešení náročnějších úloh.

Malý Einstein – tabulka aktivit

Vzdělávací oblast	Aktivita	Cíl aktivity
Jazyk a jazyková komunikace	- úlohy z přijímacích testů na víceletá gymnázia - karty Logico Piccolo (slovní druhy, čtení s porozuměním)	Cílem aktivit je především prohloubení základních gramatických pravidel a schopnosti rozboru textů.
Matematika a její aplikace	- úlohy z přijímacích testů na víceletá gymnázia - prvky Abaku - početní operace s neznámou - geometrické úlohy - karty Logico Piccolo (zlomky, desetinná čísla)	Cílem aktivit je prohloubení matematických dovedností a rozvoj logického myšlení. Dále je cílem porozumění složitějším matematickým operacím, které se ukazují jako problematické i pro žáky na druhém stupni.
Člověk a příroda	- desková hra Vzhůru na přírodovědu - pozorování pomocí mikroskopu - pokusy s vodou - pokusy se vzduchem	Cílem aktivit je prohloubení zájmu dětí o přírodní vědy a upevnění základních přírodovědných znalostí.
Člověk a jeho svět	- desková hra Vzhůru na vlastivědu - webová aplikace Evropského domu - stavebnice Merkur	Cílem aktivit je prohloubení základních znalostí o České republice a upevnění základní znalostí o Evropě a Evropské unii. Dalším

		cílem je rozvoj manuálních schopností a zhotovení modelů jednoduchých technických pomůcek (např. kladkostroj).

Tab. 6

Při práci s nadanými dětmi v kroužku Malý Einstein se paní učitelce z dostupných materiálů ve škole osvědčily tyto publikace:

Matematika pro bystré a nadané žáky (H. Dumová a kol.), ISBN: 9788026610120;

Matematikou krok za krokem k přijímacím zkouškám (P. Husar), ISBN: 978-80-7196-250-2;

Testy 2018 z českého jazyka pro žáky 5. a 7. tříd ZŠ (L. Hofírková a kol.), ISBN: 978-80-7358-279-1;

Testy 2018 z matematiky pro žáky 5. a 7. tříd ZŠ (P. Hájek a kol.), ISBN: 978-80-7358-280-7.

V předchozím textu jsem představila práci v jednotlivých volnočasových kroužcích, které nabízíme nadaným dětem. Pro porovnání jsem zpracovala cíle rozvoje ve vzdělávacích oblastech jednotlivých volnočasových kroužků do následující tabulky.

Přehled cílů rozvíjejících aktivit v jednotlivých vzdělávacích oblastech a kroužků

Kroužek	Talentík	Koumák	Malý Einstein
Vzdělávací oblast			
Jazyk a jazyková komunikace	Cílem aktivit je upevnění základních gramatických	Cílem aktivit je rozvoj čtení s porozuměním, práce s textem,	Cílem aktivit je především prohloubení základních

	pravidel, se kterými děti obvykle mívají potíže.	upevňování gramatických jevů a znalostí o slovních druzích.	gramatických pravidel a schopnosti rozboru textů.
Matematika a její aplikace	Cílem aktivit je rozvoj matematických schopností a logického myšlení, upevnění základních matematických operací.	Cílem aktivit je posílení pozitivního vztahu k matematice, upevnění dosavadních znalostí o vztazích mezi čísly, rozvoj matematických dovedností a logického myšlení.	Cílem aktivit je prohloubení matematických dovedností a rozvoj logického myšlení. Dále je cílem porozumění složitějším matematickým operacím, které se ukazují jako problematické i pro žáky na druhém stupni.
Člověk a příroda	Cílem aktivit je vzbuzení zájmu o přírodní vědy.	Cílem aktivit je probudit a prohloubit vztah dětí k přírodním vědám a hravou formou upevnit základní přírodovědecké znalosti.	Cílem aktivit je prohloubení zájmu dětí o přírodní vědy a upevnění základních přírodovědných znalostí.
Člověk a jeho svět	Cílem aktivit je upevnění základních znalostí	Cílem aktivit je rozvinutí základních znalostí o České	Cílem aktivit je prohloubení základních znalostí o

	ze světa, se kterými se děti dostávají do kontaktu v každodenním životě.	republice, které se ukazují jako problematické. Dále cílíme na rozvoj schopnosti práce a orientaci v návodu, montáž a demontáž (jemnou motoriku).	České republice a upevnění základní znalostí o Evropě a Evropské unii. Dalším cílem je rozvoj manuálních schopností a zhotovení modelů jednoduchých technických pomůcek (např. kladkostroj).

Tab. 7

3.4 Tipy na rozvíjející aktivity

Během naší práce s nadanými dětmi v běžné výuce i v rámci volnočasových kroužků se nám osvědčilo několik tipů, které můžeme doporučit jako vhodné pro rozvoj nadaných dětí. Zmíněné aktivity nejsou primárně určeny pro nadané děti, ale z našich zkušeností vyplývá, že nadané děti je rovněž rády hrají a dokáží se během nich obohacovat novými vědomostmi a rozvíjet své schopnosti.

Matematika Abaku

Abaku je matematická hra s čísly a vlastní metodikou i didaktikou. Hru mohou hrát i ti nejmenší školáci a zároveň je vhodná i pro velmi pokročilé počtáře. Hra má několik variací, přičemž ty nejjednodušší zařazujeme už při rozvoji dětí v Talentíku. Na hře je úžasné to, že si děti hrají s čísly, a přitom nevědomky používají mnoho matematických operací. Postupně se do hry s čísly tak ponoří, že vztahy mezi čísly hledají i mimo hodinu matematiky či volnočasového kroužku. Celá Abaku matematika se skládá z deskové hry, kostek, karet a online aplikace. Každý balíček kostek obsahuje deset kostek s čísly od 1 do 10. Soubor karet se skládá z jednotlivých karet s čísly od 0 do 10 a desková hra se skládá z herního plánu a ze sta hracích kamenů s čísly 1-9. Když začínáme s Abaku

pracovat, tak ke hře využíváme především kostky, kdy děti mohou skládat různé číselné řady, pyramidy a rozdílové hrozny. Jak si děti Abaku osvojí, přidáváme do hry další prvky. Na webových stránkách Abaku je volně k dispozici celá metodika s didaktikou a zásobník několika her.

Logico Piccolo

Logico Piccolo je hra, ke které je potřeba rámeček s barevnými knoflíky a jednotlivé karty s úkoly, které jsou řazeny do různých souborů. Hra má univerzální využití od dětí v předškolním věku až po konec prvního stupně. Variabilitnost hry dělá množství souborů karet. Primárně je hra Logico Piccolo určena pro žáky se specifickými poruchami učení, ale v praxi se nám osvědčila i v práci s nadanými dětmi. Při hře děti hravou formou procvičují pozornost a konkrétní dovednosti podle dané karty, ale i jemnou motoriku. Hra také nabízí prostor pro vlastní práci s chybou, kdy z druhé strany karty se zadáním je uvedeno řešení i s krátkým odůvodněním.

Vzhůru na přírodovědu

Vzhůru na přírodovědu je desková hra určená pro žáky na 1. stupni ZŠ. Hra se skládá z hracího plánu a 150 kartiček s otázkou a odpovědí, které jsou právě z oblasti přírodních věd, které by děti měly znát po absolvování 1. stupně ZŠ. Otázky jsou rozděleny do čtyřech podskupin – neživá příroda, rostliny, živočichové a člověk. Cílem hry je zábavnou formou si procvičit přírodovědné znalosti a po herním plánu dojít svou figurkou do cíle.

Vzhůru na vlastivědu

Vzhůru na vlastivědu je hra na stejném principu jako již zmiňovaná hra Vzhůru na přírodovědu. Tato vlastivědná hra se skládá z herního plánu, 150 kartiček s otázkou a odpovědí a karty s obrázky našich památek. Otázky na kartičkách jsou též rozděleny do čtyř oblastí – Země a krajina, minulost a dějiny, lidi okolo nás, najdi a poznej. Při hře se děti hravou formou dovědí i spoustu nových informací, které se obvykle do hodin vlastivědy nevejdou.

BrainBox

BrainBox je řada výukových her vydávané společností Albi, které jsou známy i pod názvem V kostce. Jedná se o hru s obrázkovými kartami na dané téma BrainBoxu. Úkolem dětí při hře je pořádně si prohlédnout obrázek na kartičce za daný časový úsek a následně správně odpovědět na otázku, která se obrázku týká. Při hře se děti hravou formou dovědí spoustu nových informací a zároveň si potrénují vizuální paměť a soustředění.

Myšlenkové mapy

Myšlenkové mapy představují grafické uspořádání klíčových slov pro dané téma, které mohou být doplněny obrázky. Mezi jednotlivými slovy lze naznačovat vztahy, které mezi sebou mají. Myšlenkové mapy mají využití v různorodých situacích – při učení, plánování i při řešení nějakého problému. Při práci s myšlenkovými mapami lze pracovat tak, že děti tvoří svoje vlastní mapy jednotlivě nebo ve skupinách či doplňují klíčová slova do map předpřipravených. Mnoho tipů pro práci i předpřipravené myšlenkové mapy čerpáme z knih *Trénink mozku pro děti*, *Myšlenkové mapy pro děti – využívej svou paměť a koncentraci na maximum*, jejichž autorem je Tony Buzan.

Mozkolamy

Mozkolamy jsou souborem hádanek, vizuálních rébusů a matematických úloh v kroužkovém bloku. Během práce s nadanými dětmi je používáme, když potřebujeme vyplnit časový prostor. Každá úloha má na konci bloku uvedené správné řešení, tak si děti své odpovědi mohou sami zkontrolovat. Mozkolamy jsou mezi dětmi velmi oblíbené i během přestávek mezi vyučováním.

Koumák

Publikace Koumák představuje soubor pracovních sešitů, které jsou odstupňovány po jednotlivých ročnících od 2. do 5. třídy ZŠ. Tyto pracovní sešity jsou vydávány nakladatelstvím Didaktis a jsou přímo určeny pro bystré a nadané děti. Jedná se o rozšiřující pracovní sešity, které svým obsahem dětem nabízí zajímavé a náročnější úkoly k přemýšlení z oblasti českého jazyka, matematiky a člověk a jeho svět. Jednotlivé úkoly jsou rozmanité a děti si v nich procvičí i práci s textem.

4 Kazuistiky nadaných dětí s doporučením ze ŠPZ

Pro další demonstrování systému vzdělávání nadaných žáků na naší škole jsem zvolila sepsání kazuistik. Pro vytvoření kazuistik nadaných dětí jsem si vybrala naše dvě nadané děti diagnostikované školským poradenským zařízením, které navštěvují naši školu a jsou žáky na prvním stupni. V současné době nám první stupeň základního vzdělávání navštěvují další dva žáci, kteří se jeví jako mimořádně nadaní, ale výsledky jejich vyšetření ve školském poradenském zařízení zatím nemáme ve škole k dispozici.

Na prvním stupni vzděláváme ještě další dva žáky, které jsou vedeni jako dvakrát nadaní žáci. Jeden z nich má diagnostikované matematické nadání společně s poruchou autistického spektra. Jedná se o žáka třetí třídy, kdy paní třídní učitelka za podpory výchovného poradce a asistentky pedagoga intenzivně řeší s rodinou situaci týkající se začlenění žáka do kolektivu. Chlapec má velký deficit v oblasti sociálního chování, dodržování společenských pravidel a trpí sklony k sebepoškozování při pocitu zažívání neúspěchu. Druhý z nich má diagnostikovaný Aspergerův syndrom s úrovní rozumových schopností v pásmu nadprůměru a nevyrovnaným výkonem.

V současnosti poskytujeme vzdělávání i dvěma nadaným starším žákům, které navštěvují třídy na druhém stupni. Zmínění žáci druhého stupně se vzdělávají podle individuálně vzdělávacího plánu, který vychází vstříc jejich zájmu. Jedná se o dívku a chlapce, kteří jsou nadaní ve sportovní oblasti. Své sportovní nadání intenzivně rozvíjí mimo naši školu.

4.1 Kazuistika č. 1

Pro potřeby diplomové práce a pro zachování etiky a anonymity žáka jsem jméno v kazuistice pozměnila.

Základní informace a anamnéza:

Pohlaví: chlapec

Jméno: Jindra

Aktuální věk: 8 let 6 měsíců

Rodinná anamnéza: Jindra žije v úplné rodině v pražském bytě. Má starší sestru, která je v současnosti studentkou víceletého gymnázia. Na gymnázium odcházela z pátého ročníku základního vzdělávání, který absolvovala na naší škole. Vyučující si na ni pamatují jako na velmi pečlivou a svědomitou žákyni. Matka je vysokoškolsky vzdělaná v oblasti ekonomie a pracuje ve svém oboru. Otec je rovněž vysokoškolsky vzdělaný a věnuje se vlastní podnikatelské činnosti.

Zdravotní anamnéza: Celkový Jindrův stav je dobrý, ale narodil se s vývojovou vadou oka. Jeho vada je velmi dobře kompenzovaná.

Sociální anamnéza: Jindra má ve třídním kolektivu pár přátel. Ve školním prostředí nemá problémy s respektováním autorit. Vyšetření u klinického psychologa však odhalilo jeho nižší socioemoční zralost.

Školní anamnéza: V současnosti je Jindra žákem druhého ročníku běžné základní školy. Jindra je narozen na podzim, proto do první třídy nastoupil na konci šestého roku života. Na Jindrovo nadání měli podezření již paní učitelky v mateřské škole, proto se Jindru snažili rodiče dostat do pražské ScioŠkoly, ale bohužel přijat ke vzdělávání nebyl.

Vzdělávání žáka:

Jindra je zařazen do druhého stupně podpůrného opatření s identifikací nadání. Na základě doporučení školského poradenského zařízení je Jindra vzděláván podle individuálně vzdělávacího plánu. Z doporučení školského poradenského zařízení vyplývá, že chlapec má velký potenciál a při jeho vzdělávání je potřeba přihlídnout ke zprávě klinického psychologa, který chlapci naměřil intelektové schopnosti v pásmu vysokého nadprůměru. Při práci s Jindrou je také potřeba brát ohled na jeho nižší socioemoční zralost a kompenzovanou vrozenou vývojovou vadu oka. Vytvořený individuálně vzdělávací plán cílí na obohacení základního učiva a posilování sociálních dovedností. V hodinách Jindra pracuje společně s ostatními žáky a když má hotovo vše, co má mít anebo by pro něj další procvičování probírané látky bylo nadbytečné, tak pracuje na speciálních úkolech, které si pro něj připravuje paní učitelka. Často Jindra pracuje v pracovním sešitě Koumák pro druháky, ale i s prvky Abaku matematiky.

Nad rámec školní výuky Jindra pravidelně navštěvuje volnočasový kroužek Talentík, který se věnuje právě dalšímu rozvoji nadaných dětí.

Doporučení ke vzdělávání:

Padagogicko-psychologickou poradnou, kde byl Jindra vyšetřen, nám bylo doporučeno při Jindrově vzdělávání aplikovat při zvládání učiva rychlejší pracovní tempo a umožnění postupu dopředu. V rámci diferenciacce učiva máme možnost Jindrovi nabídnout alternativní obsah, náročnější úkol ve stejném tématu zadávaném třídě, který zpracuje formou prezentace či pro ostatní odhalí zajímavé souvislosti. Doporučená je i akcelerace, kdy se v některých předmětech může věnovat látce vyššího ročníku, ale tato metoda zatím při Jindrově vzdělávání využita nebyla. Mezi další doporučení patří i podpora sociálního začlenění do kolektivu třídy.

4.2 Kazuistika č. 2

Pro potřeby diplomové práce a pro zachování etiky a anonymity žáka jsem jméno v kazuistice pozměnila.

Základní informace a anamnéza:

Pohlaví: chlapec

Jméno: Martin

Aktuální věk: 8 let 4 měsíce

Rodinná anamnéza: Matěj žije společně s mladším sourozencem v úplné rodině. Matka je středoškolsky vzdělaná v oblasti sociální práce a v současné době je na mateřské dovolené. Otec je vysokoškolsky vzdělaný a pracuje v oblasti vědy.

Zdravotní anamnéza: Martin je zcela zdravý.

Sociální anamnéza: Martin je mezi dětmi ve třídě velmi oblíbený. Má spoustu kamarádů a i jako oblíbený se vnímá. S uznáváním autorit ve školním prostředí nemá žádný problém.

Školní anamnéza: V současnosti je Martin žákem druhého ročníku běžné základní školy s druhým stupněm podpůrného opatření. První ročník absolvoval bez doporučení školského poradenského zařízení. Na doporučení paní třídní učitelky a koordinátorky pro nadání rodiče Martina objednali na vyšetření, které potvrdilo Martinovo nadání.

Vzdělávání žáka:

Na základě doporučení školského poradenského zařízení, ve kterém byly Martinovy rozumové schopnosti naměřeny v pásmu mírného nadprůměru s vysoce rozvinutým logicko-matematickým myšlením v pásmu výrazného nadprůměru, byl Martinovi vyhotoven individuálně vzdělávací plán. Martinův individuálně vzdělávací plán není zaměřen na celou škálu školních dovedností, ale je zaměřen pouze na výuku matematiky. Martin má kvalitní úroveň koncentrace pozornosti, což mu umožňuje soustředěnou práci v rychlém tempu. V hodinách matematiky Martin pracuje s vysokým nasazením a o úlohy projevuje zájem. V ostatních vyučovacích hodinách se Martin jeví jako průměrný žák. Na základě individuálně-vzdělávacího plánu tak dochází ke krácení procvičovacích úloh a tento čas se věnuje prohlubujícím úkolům. Martin pracuje na zvláštních pracovních listech, které obsahují diferencované matematické úlohy a s publikací Matematika pro bystré a nadané žáky. Pracovní listy, na kterých Martin pracuje místo procvičovacích úloh, paní učitelka připravuje na stejné téma, které v danou dobu probírají s celou třídou. Příklady, které počítá třída, má v pracovních listech často ukryty ve slovních úlohách. Paní učitelka také čerpá inspiraci na internetu jednotlivých organizací, které se nadanými dětmi zaobírají. Martin si oblíbil zejména prvek číselné řady Abaku, kdy v jednotlivých číselných řadách nalézá ukryté příklady. Ráda pracuje také s ostatními Abaku prvky.

Po školním vyučování Martin pravidelně dochází na školní volnočasový kroužek Talentík, ve kterém děti pracují na badatelských a prohlubujících úkolech pro nadané žáky.

Doporučení ke vzdělávání:

Školským poradenským zařízením nám bylo doporučeno pro Martina vypracovat individuálně vzdělávací plán zaměřený na rozvoj matematických dovedností. Podle doporučení má Martinovo vzdělávání v oblasti matematiky být postaveno na diferencovanosti zadávaných úkolů s důrazem na rozšiřování a prohlubování základního

učiva. Při úkolech je Martinovi necháván prostor pro hledání vlastních cest řešení, aby mohl rozvíjet svou logiku a tvořivost. Proto při řešení některých úloh nepracuje podle příslušného algoritmu, ale volí vlastní grafické znázornění či postup řešení vůbec neuvede.

5 Diskuze

V předchozím textu jsem se věnovala odpovědím na výzkumné otázky, které mapovaly to, jakým způsobem na naší běžné základní škole (ZŠ V Rybníčkách) identifikujeme nadané žáky a jaké máme možnosti při jejich vzdělávání a dalšího rozvoje. Přestože věnujeme vybudování našeho školního systému péče o nadané žáky značné úsilí, a sama se tohoto procesu účastním, spatřuji v něm limity, na kterých musíme ještě zpracovat.

Tento model, který jsem představila na naší škole v této podobě funguje teprve prvním rokem. V předchozích letech u nás byli nadaní žáci vzdělávání obdobně, ale jako volnočasový kroužek fungoval pouze Malý Einstein a až v dalších letech se k němu připojil Talentík.

Identifikace nadaných dětí

První výzkumná otázka méj diplomové práce se týkala toho, jakou metodou vybíráme nadané děti na prvním stupni naší školy. Protože v našem školství zatím neexistuje systém plošné identifikace, který by pracoval se všemi žáky, snažíme se vybudovat nějaký systém alespoň na naší škole. V souladu s publikací Nadání a nadání (Hříbková 2005) se při procesu identifikace snažíme o zachování třístupňového procesu – nominace, screening, výsledek. Nominaci provádí učitelé na základě své pedagogické diagnostiky. Pro časnou identifikaci nadání v druhé fázi procesu používáme vybrané úkoly ze screeningové metody NOMI, které vytipovaným dětem předkládáme už při zápisu do první třídy. Jsme si vědomi toho, že toto testování je spíše orientační.

Dále v identifikačním procesu pokračujeme po nástupu dětí do první třídy, kdy třídní učitelé pracují s dotazníkem Zvláštnosti v projevech žáků signalizující vysoké rozumové schopnosti (pre-identifikace vysokého nadání). Ve vyšších ročnících máme systém identifikace nastaven následovně. Nominaci i nadále provádí především třídní učitelé v rámci své pedagogické diagnostiky a učitelé, které do třídy přijdou na náslech. Pro naplnění druhého kroku, screeningu, má naše školní koordinátorka pro nadání k dispozici Posuzovací škály k vyhledávání kognitivně nadaných žáků na 1. stupni ZŠ. Naše podezření na odhalení nadaného dítěte a výsledky našeho šetření konzultujeme při metodických sdružení, která se konají pětkrát ročně, i přímo s koordinátorkou

pro nadání, která následně ve spolupráci s třídním učitelem problematiku projednává se zákonnými zástupci dítěte.

Dle mého názoru máme proces identifikace nadání u našich žáků dobře nastavený Děti, které se nám na základě našich identifikačních metod jeví jako nadané, doporučujeme k vyšetření ve školském poradenském zařízení. Ve spojení s procesem identifikace a dalšího rozvoje nadaných bychom se mohli dále zaměřit na rozvoj kompetencí jednotlivých pedagogů ve smyslu dalšího vzdělávání (školení, semináře), které se zaměřují právě na identifikaci a rozvoj nadání u dětí školního věku. K tomu jsou zapotřebí finanční prostředky. Problematice financování rozvoje nadaných dětí se věnuji níže.

Má druhá výzkumná otázka se týkala metod, forem a stylu rozvoje nadaných dětí, které při jejich vzdělávání na naší škole využíváme. Na základě našeho školního vzdělávacího programu a platné legislativy nadaným dětem (respektive jejich zákonným zástupcům), které jsou diagnostikovány školským poradenským zařízením či jsou pouze námi vybráni jako nadaní, bystřejší nabízíme vzdělávání na základě individuálně-vzdělávacího plánu či plánu pedagogické podpory. Dále jim je nabízena možnost účasti na volnočasových kroužcích, které si kladou za cíl své práce rozvoj základních schopností a dovedností.

Vzdělávání nadaných dětí na základě IVP

Dětem, které jsou diagnostikovány školským poradenským zařízením jako nadaní, vypracováváme individuálně-vzdělávací plán, podle kterého se dále vzdělávají. Právo na vzdělávání podle individuálně-vzdělávacího plánu mají diagnostikovaní nadaní na základě zákona § 28 vyhlášky č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných ve znění pozdějších předpisů. Námi vytvářené individuálně-vzdělávací plány jsou v souladu s vyhláškou č. 27/2006 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami i mnou prostudovanou literaturou *Nadaný žák* (Machů 2010) a metodikou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy *Tvoříme individuální vzdělávací plán mimořádně nadaného žáka – krok za krokem s nadaným žákem* (2009). V individuálně-vzdělávacích plánech pro vzdělávání nadaných dětí upřednostňujeme aktivity pro obohacení učiva a diferenciaci úkolů. Nadané děti se tak dále vzdělávají ve své původní třídě. Na upřednostňování aktivit souvisejících s obohacováním

učiva před akcelerací v našem školském systému poukazují i odborné články, např. Akcelerace ve vzdělávání nadaných žáků (Straka 2016).

Ani v naší škole nejsme příliš nakloněni k akceleračním metodám. To může být zapříčiněno nedostatek zkušeností s nadanými dětmi (v současné době vzděláváme na prvním stupni dvě diagnostikované nadané děti) a absencí mimořádně nadaných dětí, kterým by akcelerace vzdělání byla doporučena školským poradenským zřízením. Kolegyně, která se věnuje rozvoji vzdělávání nadaných dětí na naší škole již mnoho let, si vzpomíná pouze na jednu dívku, která akceleraci vzdělávání využila a přeskočila jeden ročník.

Volnočasové kroužky pro rozvoj nadaných dětí

Pro rozvoj nadaných dětí na naší škole využíváme i formu volnočasových kroužků. Tyto kroužky cílí především na nadané děti, ale jsou do nich přijímány i bystřejší, šikovnější děti na základě doporučení třídního učitele a jejich zájmu. Praxe na naší základní škole poukazovala na to, že by bylo vhodnější pro učitele daných zájmových kroužků i pro děti, kdyby kroužky byly více odstupňovány. Pro učitele další rozčlenění přineslo úlevu v jednotlivých přípravách, protože tematické celky představované v kroužku nemusí již tolik diferenciovat a při kroužku mají více času se podrobněji tématům věnovat. Další rozčlenění se ukázalo přínosné i pro děti. Přestože zvládají řešit úlohy, které jsou nadstandardní ve srovnání s úlohami, které běžně řeší jejich nenadaní vrstevníci, tak při kroužcích zažívaly neúspěch.

Pro ilustraci použiji situaci z loňského školního roku, kdy v rámci volnočasových aktivit fungoval kroužek Talentík a Malý Einstein. Dvěma bystrým žákům třetího ročníku bylo na základě doporučení třídního učitele a jejich zájmu umožněno navštěvovat kroužek Malý Einstein, který v té době navštěvovali žáci čtvrtého a pátého ročníku. Přestože paní učitelka, která kroužek vedla, připravovala pro tyto dva žáky jednodušší úlohy, tak se stávalo, že ani při jednodušším zadání tito žáci nepochytili vyžadovaný algoritmus pro řešení a s úlohou si nevěděly rady. Docházelo tak k tomu, že tyto děti z kroužku často odcházely s pocitem neúspěchu a na vlastní žádost v pololetí přestaly kroužek navštěvovat. Proto jsme se s kolegy věnující se rozvoji nadaných dětí nad rámec vyučování rozhodli pro vznik třetího kroužku (Koumák) a členění kroužku podle věku.

V kroužcích jdeme cestou obohacování základního učiva pro daný ročník, a ne cestou akcelerace, která ve výzkumech a v zahraničních praxích získává stále na větším významu. Naše praxe při členění kroužků je také ovlivněna tím, že jsme běžná pražská základní škola a ve vzdělávacím procesu momentálně nemáme žádné dítě, které by bylo mimořádně nadané a využívalo by akceleraci. Přesto naším školním vzdělávacím programem nabízíme možnost akcelerace vzdělávání nadaných dětí.

Při volnočasových kroužcích Talentík, Koumák a Malý Einstein se věnujeme rozvoji v oblasti jazyka a jazykové komunikace, matematiky a její aplikace, člověka a přírody a člověka a jeho světa (vzdělávací oblasti podle RVP ZV). Do práce v kroužku zařazujeme i aktivity na upevnění základních dovedností, které se ukazují jako problematické.

V Talentíku se v oblasti jazyka, matematiky a člověka a jeho světa zaměřujeme především na upevnění základních znalostí a až poté na jejich další rozvoj. V oblasti člověka a přírody se zaměřujeme především na vzbuzení zájmu nadaných dětí o přírodu. Do práce v kroužku zařazujeme i aktivity na upevnění základních dovedností, které se ukazují jako problematické.

V kroužku Koumák se při práci v oblasti jazyka věnujeme především rozvoji schopnosti čtení s porozuměním a upevnění gramatických pravidel se slovními druhy. V oblasti matematiky prací cílíme na upevnění pozitivního vztahu k matematice, základních matematických schopností a jejich dalšímu rozvoji společně s logickým myšlením. Při rozvíjejících aktivitách spadajících do oblasti vzdělávání člověk a příroda prohlubuje vztah nadaných dětí k přírodním vědám a upevňuje jejich základní přírodovědecké znalosti. V rámci vzdělávací oblasti člověk a jeho svět se zaměřujeme především na upevnění základních znalostí o České republice a práci podle návodu.

Aktivity, které používáme při rozvoji nadaných dětí v kroužku Malý Einstein cílí na prohloubení základních dovedností, které jsou obohacovány o náročnější úlohy, které se často vyskytují při přijímacích zkouškách na víceletá gymnázia. V oblasti jazyka se věnuje pozornost především rozvoji schopnosti práce s textem. Ve vzdělávací oblasti člověk a jeho svět se pozornost ubírá směrem k prohloubení znalostí o naší republice a upevňování základních znalostí o Evropě.

Financování volnočasových kroužků zaměřovaných na rozvoj nadaných dětí

V loňském školním roce, kdy jsme tento model připravovali jsme zpracovali podklady pro získání grantu, který by finančně podpořil volnočasové kroužky pro rozvoj nadaných dětí v tomto školním roce. Měli jsme v plánu na základě grantu pořídit pomůcky pro práci a různé publikace. Grant měl také zajistit to, aby nadané děti mohly kroužek bezplatně navštěvovat. Grant nám bohužel nebyl schválen, a proto jsme hledali náhradní řešení, aby kroužky mohly fungovat. Z tohoto důvodu jsme museli přistoupit na to, že i nadále budou volnočasové kroužky zaměřené na rozvoj nadání fungovat jako ostatní volnočasové kroužky pořádané školou čili budou pololetně zpoplatněny.

Dle mého názoru to správně není. Zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon v §2 vymezuje zásady vzdělávání v našem školství. Mezi těmito zásady krom jiných jsou uvedeny zásady: zohledňování vzdělávacích potřeb jednotlivce a bezplatného základního vzdělávání.⁸³

V souladu s těmito zásadami poskytujeme diagnostikovaným nadaným dětem vzdělávání podle individuálně-vzdělávacího plánu. Dále nadaným dětem (i nedagnostikovaným, pouze námi identifikovaným) poskytujeme v rámci běžné výuky diferencované úlohy. Další vzdělávací aktivity zaměřené na rozvoj nadání poskytujeme formou volnočasového kroužku. Dle mého názoru splňujeme zákonem stanovené zásady o základním vzdělávání a tím, že další aktivity pro rozvoj nadání vedeme jako volnočasové kroužky, tak si můžeme dovolit jejich zpoplatnění. Splňujeme tedy zákon, ale nastavení není zcela šťastné. Nenadaným dětem, které mají speciální vzdělávací potřeby je nabízena nadstandardní péče nad rámec běžné výuky bezplatně. V rámci různých projektů a šablon je těmto dětem poskytována materiální podpora a speciální hodiny vedené speciálním pedagogem (hodiny speciálně-pedagogické péče, pedagogické intervence, doučování), které mají za cíl odvrátit jejich školní neúspěch. Dle zákona nadané děti také patří do skupiny dětí se speciálními vzdělávacími potřebami, ale tyto nadstandardní opatření jim běžně poskytována nejsou. To vyplývá i z Koncepce podpory rozvoje nadání a péče o nadané na období let 2014-2020 vydané Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, kdy mezi strategická a koncepční východiska řadí podporu vytváření podmínek pro rozvoj nadání.⁸⁴

Jsme si vědomi, že zpoplatnění kroužků Talentík, Koumák a Malý Einstein může být limitující pro některé rodiny, jejichž ekonomická situace není příliš příznivá. Zatím

⁸³ Podle MŠMT ČR, 2004, §2

⁸⁴ Podle MŠMT ČR, 2014, str. 11

se nám nestalo, že by nás některá rodina kontaktovala s tím, že si nemůže dovolit dítěti uhradit kroužek, ale v takovém případě bychom ji mohli doporučit, ať se obrátí na Klub rodičů a přátel školy, který ze svých zdrojů může daný kroužek uhradit.

S nezískáním grantu souvisí i limity, se kterými se potýkáme v rámci metodiky, podpůrných publikací a materiálů, se kterými můžeme v rámci zmíněných volnočasových kroužků pracovat.

Ředitel školy nám umožnil zakoupení několika publikací a rozvíjejících her, které máme k dispozici při rozvoji nadaných dětí v rámci volnočasových kroužků i v běžných vyučovacích hodinách, ale naši potřebu tímto zcela neuspokojil. V rámci rozvoje matematických schopností u dětí jsem během podzimu absolvovala školení týkající se metody Abaku matematiky. K Abaku matematice jsem získala i všechny potřebné pomůcky a pracovní listy a metodu Abaku často využívám při práci ve třídě i rozvoji nadaných dětí během kroužku Koumák.

Na naší škole nemáme úplně šťastně nastavené financování rozvoje nadaných dětí, proto by mohlo být zajímavé jiné výzkumné šetření, které by mapovalo, jestli se s problémy financování rozvoje nadaných dětí potýkají i na jiných školách. Toto výzkumné šetření by mohlo dále zjišťovat, jak v praxi funguje rozvoj nadaných dětí na běžných základních školách.

Podle zhodnocení plnění Koncepce péče o mimořádně nadané děti a žáky pro období let 2009-2013, které zpracovalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v Koncepci podpory rozvoje nadání a péče o nadané na období let 2014-2020 vzniklo v letech 2009-2013 v České republice 3 800 školních projektů pro rozvoj nadání, které byly financovány ze šablony Peníze školám z evropských fondů.⁸⁵ Zhodnocení blíže nespecifikuje, které projekty tato podpořeny byly a na jakých typech škol byly realizovány. Zpráva také hovoří o možnosti financování aktivit ze státního rozpočtu pomocí grantů jednotlivých krajských úřadů. Tyto informace poukazují na to, že ve školském systému jsou finance na rozvoj nadaných dětí, ale je potřeba je umět získat a využít.

Další mnou vnímané limity a přínosy rozvoje vzdělávání nadaných dětí na naší škole

⁸⁵ Podle MŠMT, 2014, str. 9

Jako další limity vycházejí z toho, že na volnočasové kroužky Talentík, Koumák a Malý Einstein je pohlíženo jako na kterýkoliv jiný školní zájmový kroužek, spatřuji v časové dotaci a konání kroužků v odpoledních hodinách. Kroužky probíhají jednou týdně v odpoledních hodinách od 14. hodiny, stejně jako ostatní školou pořádané školy. Z toho vyplývá, že se nadané děti mohou dostat do situace, kdy musí volit mezi možnostmi rozvoje svého nadání, navštěvování jiného kroužku a času stráveným se svými kamarády mimo školu. Podle mého názoru by bylo vhodnější, kdyby tyto rozvíjející kroužky probíhaly bezprostředně po vyučování před konáním jiných kroužků. Podle mě je časová dotace kroužků nízká, protože rozvoji nadání by se mělo věnovat intenzivněji než jednu hodinu týdně. S odkazem na zahraniční modely a programy rozvoje nadání poukazuje dodatek Podkladové studie – společné vzdělávání, kterou zpravoval Národní ústav pro vzdělávání, na to, že k rozvoji intelektového nadání lze v rámci školy postupovat velmi obdobně, jako k rozvoji sportovního nadání ve sportovních klubech. Z toho vyplývá, že by žákovi měla být umožněna vyšší časová dotace předmětu, který je stěžejní pro rozvoj jeho výjimečných schopností (nadání).⁸⁶

Abych nebyla k námi poskytované péči o nadané děti pouze kritická, vyzvednu i pozitiva, které vnímám jako přínosné při rozvoji nadaných dětí. První pozitivum, které by mělo být zmíněno, je dle mého názoru to, že se nad rámec běžné výuky věnujeme rozvoji nadaných dětí. K jejich rozvoji používáme obohacování učiva. Tuto metodu využíváme při vzdělávání nadaných žáků na základě individuálně-vzdělávacího plánu i v rámci volnočasových kroužků. Z tematické zprávy Vzdělávání nadaných, talentovaných a mimořádně nadaných žáků, kterou zpracovala Česká školní inspekce (2016) vyplývá, že 51,8 % dotazovaných základní škol v České republice (celkový počet dotazovaných škol 975) nabízí nadaným dětem odborné zájmové aktivity – volnočasové kroužky. Z této zprávy dále vyplývá, že z dotazovaných škol pouze 39,6 % škol využívá ke vzdělávání nadaných úpravu organizace výuky – individuálně-vzdělávací plán.⁸⁷

Sice náš systém není ideální a má své limity, které jsem popsala výše, ale rozhodně je dál, než byl před pár lety. Tím, že máme kroužky odstupňované a děti

⁸⁶ Podle Jarníková, Kourkzi, Smolková, Šedá, Tomek, Votavová, 2019, str. 28

⁸⁷ Podle Česká školní inspekce, 2016, str. 16-17

do nich vybíráme, tak máme možnost pracovat v menších skupinkách, ve kterých není potřeba větší míra diferenciacce, a tak se můžeme podrobněji věnovat stanoveným tématům. Pozitivně také vnímám nastavení identifikace nadání v jednotlivých ročnících. Jako pedagogové trávíme s dětmi poměrně dost času, proto můžeme odhalit jejich nadání a odeslat je k včasnému vyšetření u odborníků. Mezi další výhody skupinové práce patří větší možnost rozvoje sociálních dovedností a sociální inteligence. Skupinová práce také učí děti odpovědnosti, organizaci práce a podporuje jejich aktivitu a iniciativu.⁸⁸

Kromě vzdělávání nadaných dětí podle individuálně-vzdělávacích plánů a volnočasových kroužků, které cílí na rozvoj nadání dětí, jsou ve škole také podporovány různorodé projekty, které také směřují k rozvoji nadání. Zapojení dětí do projektové výuky posiluje jejich motivaci a vede k rozvoji schopnosti spolupráce, diskuze, formulování názorů a řešení problémů. Také rozvíjí jejich kreativitu, tvůrčí činnost a práci s informacemi.⁸⁹ Naším posledním úspěchem je výhra třech děvčat z pátých ročníků v literární soutěži, kterou pořádala Česká akademie zemědělských věd.

⁸⁸ Podle Šafarčíková, 2011, str. nečíslováno

⁸⁹ Podle <http://projektovavyuka.cz/AboutProjects.aspx>

Závěr

Svou diplomovou prací na téma Možnosti výběru a rozvoje nadaných dětí na 1. stupni ZŠ jsem představila možnosti výběru a práce s nadanými dětmi tak, jak je na naší škole aplikujeme. Prací jsem odpovídala na dvě výzkumné otázky: Jakou metodou učitelé na 1. stupni ZŠ V Rybníčkách vybírají nadané žáky? Jakou formou, metodou a stylem probíhá na 1. stupni ZŠ V Rybníčkách rozvoj nadaných dětí?

Cílem práce bylo představit a zanalyzovat výběr nadaných dětí a jejich následní rozvoj na 1. stupni dané pražské ZŠ. Podle mého názoru se mi podařilo představit práci s nadanými dětmi tak, jak na naší škole probíhá v praxi a následně ji zanalyzovat.

Teoretickou částí, kterou jsem zpracovala na základě studia odborné literatury, zákonů a odborných článků vycházející z výzkumů, které jsem uvedla v seznamu použité literatury, jsem se zaměřila na charakteristiku nadání a možností identifikace a rozvoje nadaných dětí na ZŠ. Při psaní teoretické části jsem vycházela z odborných poznatků spadající do oblasti pedagogiky, psychologie a speciální pedagogiky.

Praktickou část práce jsem vypracovala na základě sebraného empirického materiálu ze svého praktického pedagogického působení na dané základní škole. Při analyzování výběru nadaných dětí a jejich následného rozvoje, se kterým na naší základní škole pracujeme, jsem vycházela ze své praxe a odborných informací, které jsem zpracovala v teoretické části práce. Analýze jsem se věnovala především v diskuzi, ve které jsem se zamyslela nad pozitivy, přínosy i limity našeho pedagogického působení.

Do praktické části diplomové práce jsem zahrнула i tipy na námi osvědčené rozvíjející aktivity, které se dají využít při práci s nadanými dětmi ve třídě i mimo ni. To je dle mého názoru jeden z větších přínosů mé práce.

V závěrečném shrnutí docházím k tomu, že péče o nadané děti na našem prvním stupni základní školy není zcela ideální, ale je na dobré cestě svého vývoje. Myslím si, že nadaným dětem můžeme nabídnout zajímavé podněty rozvíjející jejich potenciál a při návštěvách volnočasových kroužků Talentík, Koumák a Malý Einstein je dokážeme rozvíjet a podnítit v nich větší zájem o vzdělání.

Seznam použitých informačních zdrojů

Centrum nadání. [online, cit. 2020-03-29]. Dostupné z: <http://www.centrumnadani.cz/centrum-nadani/o-nas.html>

Centrum pro talentovanou mládež. [online, cit. 2020-03-29]. Dostupné z: <https://www.ctm-academy.cz/o-nas>

DOČKAL, V. Diagnostika nadania v teórii, vo vyskume a v praxi. Svět nadání, 2016, č. 1, str. 12-22, [online, cit. 21. 4. 2020]. ISSN 1805-7217. Dostupné z: <https://www.talentovani.cz/aktualni-cislo?task=content.download&id=11>

FRYNTA, Z. Vzdělávání mimořádně nadaných dětí v Evropě – a v České republice? Pedagogická orientace, 2001, č. 1, str. 22-28, [online, cit. 21. 4. 2020]. ISSN 1211-4669. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/pedor/article/view/8642/7817>

HAVIGEROVÁ, J. M. *Pět pohledů na nadání.* PRAHA: Grada Publishing, a. s., 2011, ISBN 978-80-247-3857-4

JARNÍKOVÁ, J., KOURKZI, A., SMOLKOVÁ, J., ŠEDÁ, S., TOMEK, K., VOTAVOVÁ, R. *Podkladová studie – společné vzdělávání – dodatek* [online, cit. 2020-28-04]. PRAHA: Národní ústav pro vzdělávání, 2019. Dostupné z: http://www.nuv.cz/file/4207_1_1/

JURÁŠKOVÁ, J. *Základy pedagogiky nadaných.* PRAHA: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2006, ISBN 80-86856-19-4

Koncepce podpory rozvoje nadání a péče o nadané na období let 2014–2020. [online, cit. 2020-27-04]. PRAHA: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2014. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/35232/>

MACHŮ, E. *Nadaný žák.* BRNO: Paido, 2010, ISBN 978-80-7315-197-3

Mensa ČR: Pro nadané děti. [online, cit. 2020-03-29]. Dostupné z: <https://deti.mensa.cz/index.php>

MUDRÁK, J. *Nadané děti a jejich rozvoj.* PRAHA: Grada Publishing, a. s., 2015, ISBN 978-80-247-5089-7

O projektech a výukových aktivitách. In: Portál podporující kreativní žáky, učitele a školy při tvorbě a realizaci společných projektů [online, cit. 2020-28-04]. Dostupné z: <http://projektovavyuka.cz/AboutProjects.aspx>

Screeningová metoda NOMI. [online, cit. 2020-04-07]. Dostupné z: <https://sites.google.com/a/pppkhk.cz/info/dalsi-informace/informace-pro-ms/screeningova-metoda-nomi>

STRAKA, O. Akcelerace ve vzdělávání nadaných žáků. Svět nadání, 2016, č. 1, str. 23-37, [online, cit. 21. 4. 2020]. ISSN 1805-7217. Dostupné z: <https://www.talentovani.cz/aktualni-cislo?task=content.download&id=12>

ŠAFARČÍKOVÁ, S., *Skupinová práce, metodický list* [online, cit. 2020-28-04]. PLZEŇ: Ametyst, o. s., 2011. Dostupné z: http://www.ametyst21.cz/media/content/download/154_metodicky-list-skupinova-prace.pdf

Talnet. [online, cit. 2020-03-29]. Dostupné z: <http://www.talnet.cz/o-talnetu;jsessionid=B8548DACD824F6A58CB707D8EBB0C3C6>

TASLIM, P. L., JABAR, C. Evaluation of Acceleration Program Termination for Gifted Children Learning Needs. Advances in social science, education and humanities research. 2019, str. 114-119, [online, cit. 21. 4. 2020]. ISSN 2352-5398. Dostupné z: <https://doi.org/10.2991/icsie-18.2019.22>

Tematická zpráva – Vzdělávání nadaných, talentovaných a mimořádně nadaných dětí a žáků. [online, cit. 2020-27-04]. PRAHA: Česká školní inspekce ČR, 2016. Dostupné z: https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/PDF_el._publikace/Tematick%c3%a9%20zpr%c3%a1vy/2016_TZ_vzdelavani_nadanych.pdf

Tvoříme individuálně vzdělávací plán mimořádně nadaného žáka – krok za krokem s nadaným žákem. PRAHA: Výzkumný ústav pedagogický, 2009, ISBN 978-80-87000-28-1

Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. [online, cit. 2020-01-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27>

WOOD, S., PORTMAN, T. A. A., CIGRAND, D. L., COLANGELO, N. School Counselors' Perceptions and Experience With Acceleration as a Program Option for Gifted and Talented Students. *Gifted Child Quarterly*, 2010, č. 54(3), str. 168–178, [online, cit. 21. 4. 2020]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0016986210367940>

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). [online, cit. 2020-30-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561#cast1>

Seznam příloh

Příloha 1 – Rozhovor s koordinátorkou pro nadání

Příloha 2 – Rozhovor s učitelkou zabývající se nadanými dětmi

Příloha 3 – Rozhovor s učitelkou, která pracuje s nadaným dítětem ve třídě

Příloha 4 – Rozhovor s druhou učitelkou, která pracuje s nadaným dítětem ve třídě

Příloha 1 – Rozhovor s koordinátorkou pro nadání

Pro první nestandardizovaný rozhovor mi byla respondentkou kolegyně, která na naší škole působí jako koordinátorka pro nadání, třídní učitelka první třídy a vedoucí zájmového kroužku Talentík, který se svou náplní zaměřuje na práci s nadanými dětmi navštěvující první a druhý ročník vzdělávání.

Co obnáší práce koordinátora pro nadání na naší škole?

„V rámci své funkce koordinátora pro nadání jsem členkou našeho školního poradenského pracoviště, a tak se na mě rodiče dětí a kolegové mohou obracet s dotazy týkající se diagnostiky, rozvoje a metod práce s nadanými dětmi. Pro rodiče i kolegy nabízím po předchozí domluvě konzultace.“

„Při podezření na mimořádné nadání dítěte ve spolupráci s třídním učitelem seznamuji rodiče s naším podezřením a doporučuji jim návštěvu pedagogicko-psychologické poradny, aby naše podezření bylo potvrzeno či vyvráceno. Pokud je dítě diagnostikováno jako mimořádně nadané, tak rodiče seznamuji s možnostmi vzdělávání a dalšího rozvoje nadaného dítěte na naší škole.“

„Jako koordinátor pro nadání jsem v bližším kontaktu s kolegy, kteří ve svých třídách mají nadané žáky. Také zpracovávám pravidelné měsíční přehledy o průběhu vzdělávání nadaných žáků na naší škole.“

Jak vybíráš děti do svého zájmového kroužku Talentík?

„Na základě zkušeností z minulých let jsem se letos rozhodla, že do Talentíku nedám volný přístup všem, ale děti budu brát pouze na doporučení třídních učitelů. Aby se neopakovaly ty situace, kdy na kroužek chodí děti, které na to nemají a tím pádem brzdí práci v celé skupině. Také jsem vzala děti, které dosáhly lepších výsledků v dotazníku, který má odhalit talenty.“

Jakou podle Tebe mají děti v Talentíku motivaci k práci?

„U dětí, které kroužek Talentík navštěvují, není potřeba nějaké velké motivace, protože mají zájem o experimenty a pokusy všeho druhu, kterými se často na Talentíku zabýváme.“

V podstatě jim stačí říct, že příště si uděláme pokus a už se nemohou dočkat příštího setkání. Takže děti mají svou vlastní motivaci a mají zájem se něco nového dozvědět. “

„Když mám připravenou práci na papíře, tak je potřeba před takovou prací zařadit nějaký pohyb a potom děti svědomitě se zápalem pracují. “

Myslíš si, že práce s nadanými dětmi v 1. a 2. třídě je dobře nastavena?

„Po úpravě letošního nastavení, kdy Talentik není zpřístupněn všem dětem, které rodiče přihlásí, si myslím, že práce je dobře nastavena a může tak fungovat dál. Bylo by dobré, kdyby to takto bylo nastaveno i v dalších navazujících kroužcích. “

Co Ti práce s nadanými dětmi přináší?

„Tak určitě mi přináší radost, uspokojení a dobrý pocit, že nežiju a neučím nadarmo. “

Jak si představuješ ideálního nadaného žáka?

„Obávám se, že takoví žáci nejsou. Ale tak ideální nadaný žák by měl být slušně vychovaný, sociálně zdatný a měl by mít komunikační schopnosti na špičkové úrovni. Dále by měl být bystrý a rychle chápající bez velkých výkyvů ve všech oblastech. Také by měl umět reagovat na podněty – otázky, myšlenky a přemýšlet o nich v souvislostech. A dál by měl být schopný abstraktního myšlení. “

Zažila jsi někdy nadané dítě ve své třídě?

„Za ty léta jsem jich zažila víc, ale dřív to nebyl takový hit. Posledním nadaným dítětem, které jsem měla ve třídě byla dívka, kterou jsem učila od 3. do 5. třídy. Byla zvláštním dítětem a ve třídě se s nikým moc nebavila. Do školy chodila vždy na všechno naprosto připravená. Neměla žádný jiný koníček než vyplňování pracovních sešitů a studování. Při skupinové práci tvořila vlastní skupinu ve skupině. “

„V páté třídě se učila z učebnic pro šestou třídu. Pátou třídu měla v podstatě nastudovanou z domova, a tak jela takové samostudium. Původně jsem ji to chtěla zatrhnout, ale potom jsem pochopila, že to není v mojí moci. Postupně úplně zmenšila písmo, že jsem to nemohla přečíst ani s brýlemi a trvalo, než zase začala psát čitelně. “

„Jednou při hodu kriketákem dostala dvojku, se kterou se nesmířila. Potom trénovala tak dlouho, dokud hod nenatrénovala a nebyla přezkoušena na jedničku. Vzpomínám

si, že také jednou dostala dvojku z informatiky. Byla z toho tak rozhozená, že šla za panem učitelem s tím, že by její hodnocení měl ještě zvážit, protože ona na dvojku rozhodně není. “

„Když si na ní vzpomenu, tak si vybavím situaci, ze které jsem byla úplně běsná. V rámci vlastivědy jsme byli na vycházce historickým centrem Prahy a děti dostaly za úkol v Nerudově ulici hledat historické symboly. Mezi všemi těmi lidmi, co tam byli, tak zaklekla na zem k sešitu a začala si do něj dělat poznámky. Byla do toho tak zabraná, že s ní nešlo hnout a všichni jsme museli počkat, než si zápis dokončila. “

Příloha 2 – Rozhovor s učitelkou zabývající se nadanými dětmi

Druhého nestandardizovaného rozhovoru mi byla respondentem kolegyně, která je třídní učitelkou páté třídy a věnuje se práci s nadanými dětmi v zájmovém kroužku Malý Einstein, který navazuje na Koumáka (a ten navazuje na Talentíka) a je zaměřen pro žáky čtvrtého a pátého ročníku.

Jak vybíráš děti do svého zájmového kroužku Malý Einstein?

„Na základě výběru třídních učitelů oslovuji přímo konkrétní děti, zda by měli zájem na kroužek chodit. Dále mám kroužek otevřen pro děti, které mají o Malého Einsteina zájem nebo si jejich účast na kroužku přejí jejich rodiče.“

Jakou podle Tebe mají děti v Malém Einsteinovi motivaci k práci?

„Velkou motivací je samotný zájem dětí se dozvědět něco navíc, něco nového. Další velkou motivací je zájem dostat se na víceleté gymnázium, protože v rámci Malého Einsteina si nacvičujeme i typy úloh, které se často vyskytují v přijímacích testech. Svou roli v motivaci také hrají formy výuky, které používám. Tím, že se jedná o kroužek a není přesně stanovené, co musíme stihnout, si mohu dovolit používat více zábavnější verze učení, především interaktivní metody, které děti moc baví. Do motivace se promítají i ambice rodičů, ale takové děti musím zkraje do práce spíše nutit, ale potom už pracují.“

Myslíš si, že práce s nadanými dětmi ve 4. a 5. třídě je dobře nastavena?

„Po zkušenostech musím uznat, že není dobře, že kroužek byl otevřen pro všechny, protože mi tam chodí děti, které často musím do práce tlačit. Potom sice už pracují, ale je to zbytečné zdržování, protože až tolik „necvrnkají“. Takže příští rok udělám také výběr, jako už dělá kolegyně u Talentíka.“

„Po dalších zkušenostech si myslím, že by bylo vhodnější, kdyby byl kroužek rozdělen na dva jiné. Jeden by pracoval s dětmi, kterým to pálí a mají vlastní zájem o prohloubení učiva a zájem složit přijímací zkoušky na víceletá gymnázia, zatímco druhý kroužek by byl zaměřen na interaktivní výuku a děti, které kroužek navštěvují především kvůli ní.“

Co Ti práce s nadanými dětmi přináší?

„Práce s nadanými dětmi mi přináší především radost a uspokojení. Radost z toho, že jim mohu pomoci se rozvíjet nad rámec základních znalostí.“

Jak si představuješ ideálního nadaného žáka?

„Ideálního nadaného žáka si představuji jako sociálně zdatného jedince, který se ve společnosti umí chovat a reprezentativně vystupovat. Celkově je bystrý, chápavý a správně reaguje na podněty a není zaměřen pouze na jednu oblast. Takový žák má umět přemýšlet v souvislostech a také by měl být schopen abstraktního myšlení.“

„Podle mého názoru by za nadané neměly být označovány ty děti, které se neumí chovat, nejsou sociálně zdatní a nazpaměť umí jízdní řády autobusů či mají znalosti pouze z jedné oblasti. Nemyslím si, že takové nadané děti jsou naší budoucností.“

Zažila jsi někdy nadané dítě ve své třídě?

„V mojí předchozí třídě jsem měla několik nadaných dětí. Třidu jsem učila od prvního až do pátého ročníku, přičemž se celých pět let se třídou velice dobře pracovalo. Žáci i rodiče byli lační po vědomostech a bylo to znát ve všech směrech.“

„V současnosti je polovina třídy na víceletých gymnáziích, přičemž tak jedna třetina se na státní víceletá gymnázia dostala úplně bez problému. Někteří po dvou letech normální víceletého gymnázia přešli na výběrové anglické gymnázium, a i to se jednomu chlapci zdá málo, moc lehké. Jeden z nich patří mezi nejlepší hráče na violoncello v Evropě. Další dvě dívky vynikají ve hře na klavír, housle.“

„Čas od času dají o sobě vědět a přijdou mě sem do školy navštívit. Taková třída se dostává jednou za život, a ještě k tomu za odměnu.“

Příloha 3 - Rozhovor s učitelkou, která pracuje s nadaným dítětem ve třídě

Pro třetí nestandardizovaný rozhovor mi byla respondentem kolegyně, která je třídní učitelkou druhého ročníku. Členy třídy jsou dva chlapci, ke kterým je v současnosti přistupováno jako k mimořádně nadaným. Jeden chlapec s diagnostikou a doporučením ze školského poradenského zařízení přišel již z mateřské školy. Druhý chlapec se jeví jako mimořádně nadaný, ale na vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně zatím čeká.

Máš nějaké zkušenosti s výukou nadaného žáka před tímto?

„Za mou dlouholetou praxi jsem učila už spoustu dětí. Řekla bych, že mezi nimi bylo pár jedinců, kteří to měli v hlavě srovnané a byli mimořádně šikovní, ale dřív se to tak neřešilo. Takže vlastně tohle je můj první diagnostikovaný nadaný žák, kterého učím.“

Jak se nadaný žák projevuje v běžné výuce?

„Když otázku vztáhnou k mému diagnostikovanému mimořádně nadanému dítěti, tak ten se projevuje tak, že je hodně aktivní a ani chvíli neposedí. Velmi často během hodin vykřikuje. Můj výklad či myšlenky bez vyzvání doplňuje a s prominutím má ke všemu tisíce řečí, které jsou sice k tématu, ale pro ostatní děti je to moc a zdržuje nás to, protože potom nemám tolik času věnovat se průměrným a slabším dětem.“

Proč si myslíš, že má takové znalosti?

„Můj názor je, že on není tak chytrý, jak se jevil v první třídě. Řekla bych, že spoustu vědomostí má odposlouchaných od starší sestry, která studuje víceleté gymnázium. Uznávám, že má velký všeobecný přehled, ale většina toho je mechanicky natrénovaná.“

„Myslím si, že ve třetí třídě už nebude tak vynikat, vyčnívat, protože momentálně jde dolů. Teď ho začíná převyšovat jiný spolužák, u kterého máme podezření na mimořádné nadání, ale zatím v pedagogicko-psychologické poradně nebyl vyšetřen. Učivo druhé třídy zvládá bez problémů, je velmi zvědavý a bystrý. Zvládá plnit stejné rozšiřující úkoly, které dávám prvnímu chlapci. Tento druhý chlapec má hluché rodiče, tak si nemyslím, že by jeho vědomosti byli odposlouchané.“

V jakých oblastech vyniká? Vyniká ve všech nebo jen v některých?

„V porovnání s ostatními žáky ve třídě vyniká v matematice, kdy jednoduché početní operace zvládá velmi rychle a téměř bez chyby. Ale když se dostaneme ke slovním úlohám, tak ty mu dělají trochu obtíže. Způsobuje to hlavně to, že je zvyklý pracovat rychle a být ve všem první, takže si pořádně nepřečte zadání. U jednodušších slovních úloh to nevadí, ale u složitějších to bývá problém. Ostatní ze třídy převyšuje i v hodinách českého jazyka, kdy mu jeho bohatá slovní zásoba umožňuje pracovat v úplně jiné úrovni. Zatím

má nadprůměrné výsledky i v prvouce. Ale to bych řekla, že je právě tím, že látku má mechanicky naučenou dopředu. Dle mého názoru je očividní, že se s někým doma o probíraných tématech musí bavit.“

„Ve výchovách je spíše průměrný a v hodinách tělocviku je nešťastný. Je na něm vidět, že mu chutná a jí rád, tak při hrách dětem nestačí. Je vidět, že mu to nedělá dobře, když mu něco nejde.“

Jaký má postoj ke spolužákům?

„Ted' už je bere jako kamarády a oni ho také mezi sebe berou. Ale tomu vždy tak nebylo. Z počátku školní docházky měl problém mezi ostatní děti zapadnout.“

Jak bys ohodnotila jeho domácí přípravu?

„Co se týče jeho domácí přípravy, tak ta je až nadprůměrná. Všechny domácí úkoly mi zpět nosí vzorně a pečlivě vyplněné. Kolikrát přijde i s tím, jestli by si v Koumákově, jeho pracovní sešit navíc, mohl vyplnit některá cvičení za domácí úkol. I jeho pomůcky na vyučování jsou vždy vzorně připravené a udržuje si v nich pořádek. V tomto směru jsem s ním maximálně spokojená.“

Příloha 4 - Rozhovor s druhou učitelkou, která pracuje s nadaným dítětem ve třídě

Čtvrtou respondentkou mi byla kolegyně, která ve své třídě má chlapce s vysoce rozvinutým logicko-matematickým myšlením. Jedná se rovněž o třídní učitelku druhé třídy. Chlapec byl diagnostikován ve školském poradenském zařízení na začátku druhé třídy. Podezření na jeho nadání v oblasti matematiky měla paní třídní učitelka již v průběhu první třídy.

Máš nějaké zkušenosti s výukou nadaného žáka před tímto?

„Nemám, tohle je můj první nadaný žák. Ale učím teprve třetím rokem, tak věřím, že to přijde a takových žáků budu mít víc. Je to úplně jiná práce.“

Jak se nadaný žák projevuje v běžné výuce?

„Musím říct, že on se viditelně neprojevuje v průběhu výuky. Ale při hodinách matematiky, kdy mu to opravdu pálí, tak to zpočátku měl tendence vykřikovat. Ale to jsem zarazila, protože by nenechal prostor ostatním. Když má zadanou práci hotovou, tak si začne tvořit svoje vlastní úlohy, tak je na mně, abych se ho zeptala, jestli má hotovo, protože sám by mi to neřekl a tvořil si svoje.“

Proč si myslíš, že má takové znalosti?

„Já nevím, on to prostě v té hlavě má. Jeho matematické znalosti nejsou o tom, že by je měl mechanicky naučené nebo drilem natrénované. Jemu to prostě pálí. On na příklad nebo slovní úlohu koukne a prostě to tam vidí.“

V jakých oblastech vyniká? Vyniká ve všech nebo jen v některých?

„Vyniká hlavně v matematice, kdy opravdu jede. Každé cvičení velmi rychle pochopí a bezchybně ho vyřeší. Občas k řešení používá svoje vlastní postupy, ale výsledek mu vyjde správně. Když se na jeho postup podívám, tak má svoje logické opodstatnění. Je na něm a jeho práci vidět, že ho matematika i baví, a tak pracuje se zájmem a s obrovským nasazením. V ostatních předmětech je spíše průměrný. Ale zase je pravdou, že se zájmem nepracuje pouze v matematice, ale ve všech předmětech.“

Jaký má postoj ke spolužákům?

„Se spolužáky má vytvořený přátelský vztah. Nedělá mu problém někomu pomoci. Ve skupině je oblíbený, a i to o sobě ví. Teď ještě ne, ale řekla bych, že jednou bude takovým tím vůdcem třídy.“

Jak bys ohodnotila jeho domácí přípravu?

„Na vyučování chodí připraven, úkoly vypracovává pravidelně. Domácí přípravu do školy hodnotím jako výbornou.“